

*Załącznik do Uchwały Nr XXII/151/2016
Rady Gminy w Krzynowłodze Małej
z dnia 6 października 2016 r.*

**Gminny Program
Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie
oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie
Gminy Krzynowłoga Mała
na lata 2016-2021**

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE	4
1. DEFINICJA ZJAWISKA PRZEMOCY DOMOWEJ	4
2. RODZAJE I FORMY PRZEMOCY W RODZINIE	4
3. SKALA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE W KRAJU.....	6
4. PODSTAWY PRAWNE TWORZENIA PROGRAMU.....	13
II. ANALIZA I DIAGNOZA	14
1. OCENA WDROŻENIA POPRZEDNIO REALIZOWANEGO PROGRAMU.....	14
2. DIAGNOZA PRZEMOCY W RODZINIE W GMINIE	15
2.1. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA GMINY	15
2.2. AGRESJA I PRZEMOC W ŚRODOWISKU DZIECI I MŁODZIEŻY SZKOLNEJ ORAZ W DOMU RODZINNYM.....	16
2.3. PRZEMOC W RODZINIE W OPINII ŚRODOWISKA LOKALNEGO.....	18
2.4. PRZEMOC W RODZINIE W ŚWIELE ŹRÓDEŁ ZASTANYCH.....	26
3. ZASOBY UMOŻLIWIAJĄCE PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W RODZINIE W GMINIE.....	29
3.1. PODMIOTY ŚWIADCZĄCE WSPARCIE W GMINIE	29
3.2. PODMIOTY SPOZA GMINY WSPIERAJĄCE MIESZKAŃCÓW	30
3.3. WSPÓŁPRACA KOŚCIOŁÓW W ZAKRESIE EDUKACJI NA TEMAT PRZEMOCY W RODZINIE I WSPIERANIA RODZIN W KRYZYSIE.....	32
3.4. ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA KRZYWDZONYM DZIECIOM.....	33
4. RODZINA, DZIECKO I MŁODZIEŻ, PRZEMOC W RODZINIE – ANALIZA SWOT	34
III. PROGRAMOWANIE	37
1. CEL GŁÓWNY PROGRAMU	37
2. CELE OPERACYJNE, DZIAŁANIA.....	37
IV. REALIZACJA PROGRAMU.....	40
1. HARMONOGRAM REALIZACJI PROGRAMU	40
2. MONITORING	41
3. FINANSOWANIE	42

GMINNY PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ OCHRONY OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE GMINY KRZYNOWŁOGA MAŁA NA LATA 2016-2021 – STRUKTURA DOKUMENTU

Na poniższym diagramie przedstawiono strukturę dokumentu programu.

WPROWADZENIE

- podstawowe pojęcia związane z problematyką przemocy w rodzinie
- regulacje prawne dotyczące przemocy w rodzinie
- omówienie skali zjawiska przemocy w rodzinie w kraju
- podstawy prawne tworzenia programu

ANALIZA I DIAGNOZA

- informacje ogólne dotyczące gminy
- ocena wdrożenia poprzednio realizowanego programu
- diagnoza przemocy w rodzinie w gminie:
  - agresja i przemoc w środowisku dzieci i młodzieży szkolnej oraz w domu rodzinnym
  - przemoc w rodzinie w opinii środowiska lokalnego w oparciu o analizę ankiet
  - przemoc w rodzinie w świetle źródeł zastanych
  - zasoby umożliwiające przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w gminie

PROGRAMOWANIE

- cel główny programu
- cele operacyjne i działania

REALIZACJA

- realizatorzy i partnerzy w realizacji zapisów programu
- harmonogram realizacji programu
- informacja na temat prowadzenia sprawozdawczości z realizacji programu
- zestaw wskaźników monitoringowych
- źródła finansowania założeń programowych

I. WPROWADZENIE

1. DEFINICJA ZJAWISKA PRZEMOCY DOMOWEJ

Przemoc w rodzinie można oceniać i definiować w kategoriach prawnych, moralnych, psychologicznych i społecznych. Na potrzeby niniejszego Programu najbardziej odpowiednią definicją przemocy jest definicja zawarta w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 1390).

Artykuł 2. pkt 2. tejże ustawy definiuje przemoc w rodzinie jako „jednorazowe albo powtarzające się, umyślnie działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

2. RODZAJE I FORMY PRZEMOCY W RODZINIE

Wyróżnia się kilka rodzajów przemocy, które mają swoje charakterystyczne wyznaczniki, ale też wiele elementów wspólnych. Każda forma przemocy powoduje ból, cierpienie, narusza prawa i dobra osobiste ofiary i jest intencjonalna.

Podstawowe rodzaje przemocy w rodzinie, to: **przemoc fizyczna** (naruszanie nietykalności fizycznej), **przemoc psychiczna** (naruszenie godności osobistej), **przemoc seksualna** (naruszenie intymności), **przemoc ekonomiczna** (naruszenie własności). Pewnym rodzajem przemocy jest także **zaniedbanie**, czyli naruszenie obowiązku do opieki ze strony osób bliskich.

W warstwie emocjonalno-intelektualnej zaniedbanie wyraża się brakiem zrozumienia, brakiem fizycznego i słownego wyrażania uczuć, brakiem wsparcia emocjonalnego, brakiem stymulacji. Fizyczne formy zaniedbania to natomiast: brak ochrony, nieadekwatna higiena i brak opieki medycznej, nie dawanie środków na utrzymanie, pozbawianie jedzenia, ubrania, schronienia, brak pomocy w chorobie, nie udzielenie pomocy, uniemożliwianie dostępu do miejsc zaspokojenia podstawowych potrzeb: mieszkania, kuchni, łazienki, łóżka, itp.; Rozszerzenie podstawowych pojęć związanych z przemocą zawiera poniższa tabela.

Tabela 1. Rodzaje i formy przemocy

rodzaje przemocy	formy przemocy
przemoc fizyczna	popychanie, odpychanie, obezwładnianie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, bicie przedmiotami, ciskanie w kogoś przedmiotami, parzenie, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy, nieudzielanie koniecznej pomocy itp.

przemoc psychiczna	wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, narzucanie własnych poglądów, karanie przez odmowę uczuć, zainteresowania, szacunku, stała krytyka, wmawianie choroby psychicznej, izolacja społeczna (kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami), domaganie się posłuszeństwa, ograniczanie snu i pożywienia, degradacja werbalna (wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie), stosowanie gróźb itp.
przemoc seksualna	wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, wymuszanie seksu z osobami trzecimi, sadystyczne formy współżycia seksualnego, demonstrowanie zazdrości, krytyka zachowań seksualnych itp.
przemoc ekonomiczna	odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niezaspokajanie podstawowych, materialnych potrzeb rodziny itp.

Oprac. na podstawie Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”.

Ofiarami przemocy w rodzinie są na ogół **kobiety i dzieci, rzadko mężczyźni**, chociaż ostatnio coraz częściej można spotkać się ze stosowaniem przemocy także wobec mężczyzn. Kategorią ofiar przemocy, o której mówi się nieco rzadziej niż o dzieciach i kobietach, są **osoby niepełnosprawne i ludzie starsi**.

Ofiarami przemocy, choć nie stanowi to reguły, są zwykle osoby słabe fizycznie, psychicznie, o niskim poczuciu własnej wartości, zależne w jakiś sposób od sprawcy. Zależność ta może mieć wymiar psychiczny, fizyczny i ekonomiczny.

Najczęściej u osób doznających przemocy wykształca się **wyuczona bezradność**. Polega ona na biernym poddaniu się, na zaprzestaniu działania, co wynika z przekonania, że cokolwiek się zrobi, nie będzie to miało żadnego znaczenia, gdyż zawsze sprawca przemocy znajdzie powód do zachowań agresywnych. Bardzo często bezradność rozwija się na bazie życiowych doświadczeń, zarówno wyniesionych z dzieciństwa (przemoc fizyczna, napaść seksualna lub molestowanie, sytuacje traumatyczne – śmierć lub rozwód rodziców, alkoholizm, choroba bliskich, kłopoty w nauce, problemy zdrowotne), jak i wyniesionych ze związków w życiu dorosłym (przemoc, patologiczna zazdrość, gwałt, przymuszanie do nieakceptowanych form współżycia, groźby pozbawienia życia). Nakładanie się na siebie niekorzystnych doświadczeń odgrywa istotną rolę w powstaniu i ujawnianiu się **syndromu wyuczonej bezradności**. Skutki wyuczonej bezradności łagodzi stopniowe odzyskiwanie przez osobę doznającą przemocy kontroli nad swoją osobą i swoim życiem.

Wyuczona bezradność prowadzi do wielu negatywnych następstw, które mogą przejawiać się w trzech sferach:

- **deficyty poznawcze**, które polegają na ogólnym przekonaniu, iż nie ma takich sytuacji, w których możliwa jest zmiana, że w konkretnej sytuacji nic nie można zrobić i nikt nie jest w stanie pomóc;
- **deficyty motywacyjne**, które polegają na tym, że osoba zachowuje się biernie, jest zrezygowana, nie podejmuje żadnych działań, aby zmienić swoją sytuację;

- **deficyty emocjonalne**, które objawiają się stanami apatii, lęku, depresji, uczucia zmęczenia, niekompetencji i wrogości.

Ofiara przemocy, jeśli przez lata była poniżana i wykorzystywana, potrzebuje dużo czasu, aby odbudować świadomość swojej wartości. Wielu ofiarom udaje się przeciwstawić sprawcy, niemniej jednak większość **potrzebuje pomocy innych**. Bez odpowiedniego wsparcia ofiara przemocy nigdy nie zdobędzie się sama na odwagę, żeby przeciwstawić się stosowaniu wobec niej przemocy.

3. SKALA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE W KRAJU

Przestępstwa polegające na znęcaniu się nad osobą najbliższą (z art. 207 Kodeksu Karnego) należą w Polsce, obok kradzieży cudzej rzeczy, przestępstw drogowych, kradzieży z włamaniem, rozbojów i wymuszeń rozbójniczych, przestępstw narkotykowych, fałszerstw oraz oszustw kryminalnych i gospodarczych, do najczęściej popełnianych. Policyjne statystyki działań podjętych w procedurze „**Niebieskie Karty**”, stanowiące dalece niewystarczające, ale nadal podstawowe źródło informacji o skali zjawiska przemocy w rodzinie ujawniają, że w 2015 roku liczba ofiar przemocy domowej kształtowała się na poziomie 97 501 osób (w tym 69 376 kobiet, 17 392 dzieci i młodzieży do 18. roku życia i 10 733 mężczyzn). Szczegółowe dane za lata 2012-2015 prezentuje poniższa tabela.

Tabela 2. Policyjne statystyki procedury „Niebieskie Karty” za lata 2012-2015

liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”/liczba ofiar i sprawców przemocy/liczba podejrzewanych o stosowanie przemocy	rok			
	2012	2013	2014	2015
liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”	51 292 (w tym 44 146 wszczynają-cych procedurę i 7 146 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)	61 047 (w tym 50 934 wszczynają-cych procedurę i 10 113 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)	77 808 (w tym 63 467 wszczynają-cych procedurę i 14 341 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)	75 495 (w tym 61 133 wszczynają-cych procedurę i 14 362 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)
ogólna liczba ofiar przemocy	76 993	86 797	105 332	97501
liczba ofiar – kobiet	50 241	58 310	72 786	69 376
liczba ofiar –	7 580	9 233	11 491	10 733

*Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie
Gminy Krzynowłoga Mała na lata 2016-2021*

mężczyzn				
liczba ofiar – maloletnich	19 172	19 254	21 055	17 392
ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc	51 531	61 450	78 489	76 034
liczba podejrzewanych sprawców – kobiet	3 522	4 440	5 301	5 244
liczba podejrzewanych sprawców – mężczyzn	47 728	56 755	72 791	70 484
liczba podejrzewanych sprawców – nieletnich	281	255	397	306
ogólna liczba podejrzewanych sprawców będących pod wpływem alkoholu	31 387	37 650	50 073	48 841
podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu – kobiety	1 005	1 289	1 969	1 972
podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu – mężczyźni	30 333	36 327	48 055	46 830
podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu – nieletni	49	34	49	39
liczba dzieci umieszczonych w niezagrażającym im miejscu (np. rodzina zastępcza, dalsza rodzina, placówka opiekuńcza)	527	426	346	275

Źródło: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>

Należy zaznaczyć, że w 2012 roku zmienił się system rejestracji statystycznej w związku z przemocą domową, stąd też prezentowane liczby dotyczą działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję i nie obejmują danych dotyczących działalności innych podmiotów upoważnionych do zwalczania przemocy domowej.

Pewne światło na kwestie zjawiska przemocy w rodzinie rzucają przeprowadzane co jakiś czas badania. Dwukrotnie, w 2007 i w 2010 roku, wykonywał takie badania na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej TNS OBOP.

Najbardziej drastycznie przedstawiają się wyniki badania z września 2007 roku w kwestii występowania zjawiska przemocy w rodzinie według ofiar, sprawców i świadków. Otóż okazało się, że kiedykolwiek jakiegokolwiek formy przemocy od członka rodziny doświadczył więcej niż co trzeci Polak (36%). Co piąty Polak (20%) – wedle uzyskanych deklaracji – był sprawcą przemocy wobec członków swojego gospodarstwa domowego.

Sprawcy najczęściej przyznawali się do przemocy psychicznej (15%), znacznie rzadziej do fizycznej (9%), a bardzo rzadko do ekonomicznej (2%) i seksualnej (0,4%). Większość sprawców przyznawała się do stosowania tylko jednej formy przemocy (13%). Ogólnie ponad dwie piąte (42%) Polaków zamieszkiwało w gospodarstwie domowym, w którym dochodziło do przemocy (byli ofiarą przemocy, jej sprawcą lub świadkiem stosowania jej wobec innego członka rodziny).

Do bycia ofiarami przemocy najczęściej przyznawały się kobiety (39%), mieszkańcy miast powyżej 500 tys. (42%). Do doświadczenia przemocy co najmniej raz częściej przyznawały się osoby z wyższym niż z podstawowym wykształceniem. Doświadczenie przemocy w rodzinie wpływa na jej stosowanie wobec członków rodziny – 13% Polaków to jednocześnie ofiary i sprawcy przemocy.

Badano także kwestie przemocy wobec dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych. Analiza uzyskanych odpowiedzi pozwoliła na stwierdzenie, iż przemoc wobec dzieci jest zjawiskiem występującym stosunkowo często. 14% respondentów żyło w gospodarstwie, w którym ofiarą przemocy było dziecko. Dzieci najczęściej padały ofiarą przemocy psychicznej (10% badanych deklaroowało, że w zamieszkiwanym gospodarstwie domowym ofiara przemocy emocjonalnej była osobą małoletnią) i fizycznej (7%), rzadziej ekonomicznej (3%) i seksualnej (mniej niż co setny). 5% Polaków mieszkała w gospodarstwie domowym, w którym ofiarą przemocy stała się osoba starsza lub niepełnosprawna. Wobec osób starszych stosowana była przemoc psychiczna (3%), fizyczna (2%) i ekonomiczna (1%).

Przemoc ekonomiczna niemal dwa razy częściej dotykała osoby chore, niepełnosprawne i wymagające opieki (13%) niż osoby zdrowe, które w ogóle nie chorują (7%). Osoby chore i niepełnosprawne (16%) oraz uskarżające się na poważniejsze dolegliwości (14%) są także częściej narażone na stanie się ofiarą wielokrotnych przypadków przemocy niż osoby zdrowe (7%).

Przeprowadzone trzy lata później (w listopadzie i grudniu 2010 roku) badanie w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie pokazało, iż: kobiety stanowią 63% ofiar przemocy fizycznej, 64% ofiar przemocy psychicznej, 70% ofiar przemocy ekonomicznej; prawie połowa społeczeństwa (47%) jest zdania, że system prawny w naszym kraju w większym stopniu chroni ofiary przemocy w rodzinie, jeśli są nimi kobiety; spożywanie alkoholu ma duży wpływ na występowanie przemocy w rodzinach; 45% ofiar – niezależnie od rodzaju przemocy – stwierdziło, że przynajmniej raz sprawca był w momencie zdarzenia pod wpływem alkoholu; inne problemy, które występują wspólnie z przemocą domową, to: brak pieniędzy (18%), problemy małżeńskie (15%), problemy w pracy (10%).

W listopadzie 2014 roku na zlecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych grupa badawcza IPSOS przeprowadziła sondaż na temat występowania przemocy w rodzinie i częstotliwości zgłaszania tego rodzaju przypadków. 14% badanych zadeklarowało w tym sondażu, że w ciągu ostatniego roku było świadkiem przemocy w rodzinie. Zdecydowana większość zaobserwowanych przypadków stanowiła przemoc o charakterze psychicznym (75%) lub fizycznym (58%). Respondenci najrzadziej deklarowali, że byli świadkami przemocy seksualnej (8%)

Tylko dwóch na pięciu świadków przemocy postanowiło zgłosić ją instytucjom lub organizacjom. Ludzie młodzi wyraźnie rzadziej (27%) zgłaszali takie przypadki, niż respondenci w średnim (48%) lub starszym wieku (51%).

Świadkowie przemocy najczęściej powiadamiali o niej Policję (60%) i Ośrodki Pomocy Społecznej (35%). Osoby, które nie zdecydowały się zgłosić przypadku przemocy, którego były świadkiem, swoją bierność tłumaczyły brakiem wiary w skuteczność lub zasadność takiej interwencji.

Policja (31%) i Ośrodki Pomocy Społecznej (29%) były najczęściej wskazywane przez respondentów jako instytucje udzielające pomocy ofiarom przemocy w rodzinie. Jednakże co trzeci respondent nie potrafił wymienić ani jednej instytucji czy organizacji.

W ramach projektu „Diagnoza i porównanie skali zjawiska przemocy w rodzinie oraz ocena efektywności działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie”, zostały przeprowadzone przez firmę WYG PSDB sp. z o.o. na przełomie lipca i sierpnia 2014 roku ogólnopolskie badania ankietowe na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. W celu zachowania możliwości porównania wyników, kwestionariusz badania został ułożony w oparciu o wcześniej prowadzone badania:

Podsumowując wyniki przeprowadzonego badania stwierdzono, że istnieje tendencja do wąskiego rozumienia pojęcia „przemocy”, głównie jako przemocy fizycznej. Przemoc traktowana jest jako coś złego i spotyka się ze społecznym potępieniem. Nazwanie przemocą niektórych działań jest jednoznaczne z potępieniem ich i z potrzebą przeciwdziałania. Jednocześnie występuje tendencja do ograniczania zakresu definicyjnego słowa „przemoc”. Na przykład, w kontekście przemocy wobec dzieci, mechanizm ten widać, gdy słowo „przemoc” zostaje zastąpione słowem „lanie”.

Przejawy przemocy psychicznej oraz seksualnej nie były traktowane jako przemoc, dopóki ich tak nie nazwano w badaniu. Po otrzymaniu definicji 4 rodzajów przemocy, okazało się, że formą przemocy występującą najczęściej jest przemoc psychiczna, wcześniej niezauważana przez badanych.

Negatywnie odbierani są sprawcy wszelkiego rodzaju przemocy. Badanie uwidocznilo jednak wyraźną tendencję do przrzucania winy na ofiarę. Prawie 24% uważa, że do przemocy by nie dochodziło, gdyby nie prowokacje ze strony partnera, przekładając tym samym odpowiedzialność za jej stosowanie ze sprawcy na ofiarę. Jednocześnie, ponad 80% osób nie podziela opinii, że istnieją okoliczności, które mogą usprawiedliwić przemoc.

Większość osób badanych dostrzega problem przemocy wobec dzieci. Istnieje mniejsza tolerancja wobec przemocy psychicznej niż fizycznej (karanie dzieci laniem popiera 26% osób badanych). Badania pokazały całkowity brak tolerancji dla dwóch form przemocy wobec dzieci: pozbawianie ich posiłku oraz przemoc seksualną.

Większość badanych (ok. 3/4) uznała, że pomoc dla ofiar przemocy nie jest wystarczająca. W porównaniu z badaniem z 2007 r. istotnie wzrósł jednak odsetek respondentów przekonanych, że ofiary przemocy mogą liczyć na pomoc.

Pośredni i bezpośredni świadkowie przemocy częściej deklarowali wiedzę o przypadkach przemocy wobec kobiet niż wobec mężczyzn. Świadkowie przemocy najczęściej stykali się z przypadkami przemocy psychicznej wobec osób dorosłych lub sami jej doświadczali. Niemal połowa badanych stwierdziła, że zna w swoim otoczeniu rodziny z problemem przemocy wobec dzieci, najczęściej występującym w formie zaniedbania. W przypadku przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych stosunkowo często wymieniano przemoc ekonomiczną.

Przemoc seksualna była niezwykle rzadko wskazywanym rodzajem przemocy.

W grupie pośrednich świadków przemocy nadreprezentowane były osoby młode. Najbardziej o przemocy słyszały osoby w wieku 60 lat lub więcej. Częściej o przypadkach przemocy wobec dorosłych wiedzą osoby mieszkające w miastach i posiadające wyższe

wykształcenie. Zdecydowanie rzadziej o przemocy wobec dorosłych mówią osoby mieszkające na wsi i te posiadające wykształcenie podstawowe.

Sprawcami przemocy w rodzinie są najczęściej osoby najbliższe – w przypadku osób dorosłych małżonkowie i partnerzy, w odniesieniu do dzieci – rodzice. W przypadku przemocy wobec osób dorosłych najczęstszą okolicznością towarzyszącą aktom przemocy jest alkohol. Aktom przemocy wobec dzieci częściej towarzyszą inne sytuacje kryzysowe w rodzinie.

Wyniki badań mocno uwypuklają pozytywną zależność pomiędzy byciem ofiarą i świadkiem przemocy w dzieciństwie, a byciem ofiarą i sprawcą przemocy w życiu dorosłym, zarówno w przypadku przemocy wobec osób dorosłych, jak i dzieci. Jednym z najistotniejszych wniosków płynących z badania jest bardzo mała skłonność uczestników przemocy w rodzinie do szukania pomocy na zewnątrz. W zdecydowanej większości (3/4) przypadków przemocy nie korzystano z żadnej formy pomocy.

W relacjach ofiar, sprawców i świadków przemocy instytucjonalny system wsparcia jawi się jako ubogi i niewykorzystywany. Z drugiej strony, osoby korzystające z pomocy uznają ją w większości za przynajmniej w części skuteczną.

Wśród osób badanych 14,4% twierdziło, że istnieją sytuacje, w których przemoc jest usprawiedliwiona. Wynik nie odbiega istotnie od wyniku z roku 2007 (13,5%). Zdecydowana większość osób uczestniczących w obu badaniach nie zgadzała się ze stwierdzeniem, że cokolwiek usprawiedliwia przemoc w rodzinie.

Niemal co piąta osoba twierdziła, że o przemocy można mówić tylko wtedy, gdy na ciele ofiary widać wyraźne ślady, np. siniaki. To wynik wyższy niż w roku 2007, kiedy z tym stwierdzeniem zgodziło się 15,9% badanych. Co czwarta osoba zarówno w obecnym badaniu, jak i w badaniu z 2007 roku twierdziła, że wyzwiska i obrażanie partnera to normalna rzecz podczas małżeńskich sporów. Oznacza to, że stosunkowo duża część badanych (w przedziale 20-24%) za przemoc uważa wyłącznie przemoc fizyczną, i to jedynie w jej ostrej formie.

Wnioski te potwierdza stosunkowo duża liczba respondentów, którzy zgadzają się ze stwierdzeniem, że „w sprawach seksu żona powinna zgadzać się na to, co chce mąż” (16,5%), a także z przekonaniem, że „w małżeństwie gwałt nie istnieje” (18,3%). Obydwa te wyniki są wyższe niż w badaniu z roku 2007 (odpowiednio 9,9%, 14,7% i te różnice są istotne statystycznie). Oznacza to, że część respondentów nie traktuje przemocy seksualnej w związku jako niepożądanego zjawiska.

Aż 23,8% respondentów zgadza się ze stwierdzeniem, że „sprawca przestanie stosować przemoc, gdy trafi na właściwego partnera”. Wynik ten nie różni się istotnie od

wyniku z roku 2007 (24,2%). Niewiele mniej respondentów, nieco ponad 1/5 (21,6%), zgadza się ze stwierdzeniem, że „obsesyjna zazdrość to przejaw miłości do partnera”. W stosunku do roku 2007 jest to wynik wyższy o niemal 4 punkty procentowe (17,8%) i jest to różnica istotna statystycznie.

Zdecydowana większość (prawie 3/4) badanych uważa, że rodziny dotknięte przemocą nie otrzymują wystarczającej pomocy. W stosunku do roku 2007 ta wartość istotnie spadła (84,2%). Należy jednak podkreślić, że prawie 1/5 badanych nie zgadza się z takim stwierdzeniem. Podobnie negatywny stosunek mają badani do polskiego prawa w kontekście ochrony ofiar przemocy – aż 72,6% uznało, że prawo polskie niedostatecznie chroni ofiary przemocy. Oznacza to, że badani widzą potrzebę udzielania lub zwiększenia zakresu pomocy ofiarom przemocy.

W roku 2014 17, 8% badanych zgodziło się ze stwierdzeniem, że nie warto pomagać ofiarom przemocy, gdyż i tak wrócą one do sprawcy (w roku 2007 odsetek ten był istotnie niższy – 11,1%). Jednocześnie 79,4% nie zgodziło się w tym stwierdzeniem, co potwierdza wnioski płynące z wyników badania, że badani oczekują większej pomocy dla ofiar przemocy i nie są skłonni zgadzać się ze stwierdzeniem, że pomoc jest niepotrzebna.

Ważnym wnioskiem z badania jest fakt, że aż 80,7% badanych uważa, że przemoc dotyka wielu środowisk, nie zaś tylko tzw. „patologicznych” rodzin. To dużo, jednak istotnie mniej niż w roku 2007, gdy stwierdzenie to potwierdziło 89,9% badanych. Także dużo, bo 86,6% respondentów nie zgodziło się z twierdzeniem, że zawiadomienie o przemocy w rodzinie jest donosicielstwem.

Dwukrotnie, w 2009 i w 2015 roku, ogólnopolskie badania na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, dotyczące przemocy w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych, realizował Instytut Psychologii Polskiej Akademii Nauk.

Generalnie, wskazując podobieństwa między wynikami przeprowadzonych badań, stwierdzono przede wszystkim, że przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych są zjawiskami zdecydowanie zauważalnymi. Nie ustalono przy tym jakiegokolwiek roli statusu ekonomiczno-społecznego rodzin, w których przemoc występuje.

Nie odnotowano różnic między rokiem 2009 i 2015 pod względem obojętności na przemoc. Rozkłady odpowiedzi na poszczególne pytania w obu latach były bardzo zbliżone. Nie zmienił się także wzór reagowania na obserwowaną przemoc. Przeważała bierność – brak jakiegokolwiek reakcji średnio deklarowało 72 proc. respondentów zaś najwyższy odsetek – 75,9 proc. wystąpił w sytuacji przemocy wobec osób starszych obserwowanej poza rodziną.

Najbardziej deklarowaną formą ingerencji niezmiennie było powiadomienie odpowiednich instytucji.

Wśród świadków przemocy wobec osób starszych w sytuacji „poza rodziną” w roku 2009 odpowiednie służby powiadomiło 2,2 proc., a w 2015 – 1,8 proc. badanych, zaś w sytuacji „w rodzinie” w roku 2009 – 0,4 proc, a w roku 2015 – 0,7 proc. Wśród świadków przemocy wobec osób niepełnosprawnych w sytuacji „poza rodziną” w roku 2009 odpowiednie służby powiadomiło 0,8 proc., a w 2015 – 0,9 proc., zaś w sytuacji „w rodzinie” w roku 2009 – 2,1 proc., a w roku 2015 – 1 proc. Jak stwierdzają autorzy badania, zgromadzone dane nie pozwalają na wyjaśnienie tego zjawiska. W grę może wchodzić mała wiedza dotycząca takich możliwości, ale także zgeneralizowane niskie zaufanie do instytucji. Zdaniem autorów badania, sama procedura „Niebieskie Karty”, reguły jej funkcjonowania oraz skuteczność w badanej próbie okazały się niemal niezauważalne.

Analizy pokazały kilka różnic w obrazie przemocy w rodzinie między rokiem 2009 a rokiem 2015, mimo że obserwowana częstość jej występowania nadal utrzymywała się na wysokim poziomie. Po pierwsze, w roku 2015 odnotowano spadek przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych spostrzeganej poza rodziną. Po drugie, w roku 2015 w porównaniu z rokiem 2009 wzrosła częstość przemocy obserwowanej w rodzinie. Okazało się też, że w roku 2015 Polacy byli nieco bardziej skłonni usprawiedliwiać przemoc wobec osób i starszych, i niepełnosprawnych. W roku 2009 średnio było 2,7 proc. znajdujących okoliczności usprawiedliwiających stosowanie przemocy wobec osób starszych, zaś w roku 2015 – 4,1 proc. W roku 2009 średnio było 2,2 proc. znajdujących okoliczności usprawiedliwiających stosowanie przemocy wobec osób niepełnosprawnych, zaś w roku 2015 – 3,5 proc.

Przytaczając powyższe dane, należy pamiętać, że przemoc w rodzinie wiąże się z lękiem ofiar i świadków przed ujawnianiem takich przypadków, w związku z czym bardzo trudno oszacować rzeczywistą skalę tego zjawiska.

4. PODSTAWY PRAWNE TWORZENIA PROGRAMU

Niniejszy Program jest zgodny z art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 1390), który w ramach zadań własnych gminy przewiduje „opracowanie i realizację gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie”.

II. ANALIZA I DIAGNOZA

1. OCENA WDROŻENIA POPRZEDNIO REALIZOWANEGO PROGRAMU

Trudności przy realizacji programu z uwzględnieniem m.in. możliwości organizacyjno-finansowych, prawnych, kadrowych, lokalowych:

- brak osoby odpowiedzialnej za prowadzenie dokumentacji;
- ograniczenia finansowe.

Największe osiągnięcia w realizacji działań wyznaczonych w ramach programu:

- psycholog i pedagodzy prowadzący działania o charakterze profilaktycznym;
- podniesienie poziomu wiedzy oraz świadomości społecznej mieszkańców na temat zjawiska przemocy w rodzinie i możliwości uzyskania pomocy;
- zwiększenie kompetencji zawodowych pracowników służb społecznych.

Przedsięwzięcia, których nie udało się zrealizować:

- edukacja kierowana do ogółu mieszkańców gminy, w tym także do osób zajmujących się zawodowo pomaganiem osobom potrzebującym;
- zmiana postaw osób stosujących przemoc.

Przedsięwzięcia, które należałoby podjąć w nowym okresie programowania

a) spośród zrealizowanych:

- wzmocnienie współpracy i współdziałania organów władzy publicznej, organizacji pozarządowych i innych;
- organizacja otwartych spotkań edukacyjnych związanych z przemocą z zakresu prawa rodzinnego i lokalowego;

b) spośród niezrealizowanych:

- prowadzenie grup terapeutycznych, grup wsparcia i zajęć socjoterapeutycznych dla osób doświadczających przemocy;
- praca socjalna na rzecz osób stosujących przemoc, zwiększenie możliwości udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc.

2. DIAGNOZA PRZEMOCY W RODZINIE W GMINIE

2.1. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA GMINY

Krzynowłoga Mała jest gminą wiejską położoną w powiecie przasnyskim w województwie mazowieckim. Gmina zajmuje powierzchnię 184 km² i stanowi sieć osadniczą, na którą składają się: siedziba gminy i sołectwo Krzynowłoga Mała oraz 39 innych sołectw. W 2014 roku w gminie zamieszkiwało 3.630 osób, a gęstość zaludnienia wynosiła 20 osób/km².

W gminie działa 6 placówek oświatowo-wychowawczych, w tym 2 przedszkola, 4 oddziały przedszkolne w szkołach, 3 szkoły podstawowe oraz 1 gimnazjum. Działalność kulturalna skupia się wokół Gminnej Biblioteki Publicznej w Krzynowłodze Małej oraz dwóch świetlic. W gminie funkcjonuje 1 zakład opieki zdrowotnej i prowadzona jest 1 prywatna praktyka lekarska. Na terenie gminy istnieje 1 punkt apteczny.

Powiat przasnyski charakteryzuje się dość wysoką stopą bezrobocia w stosunku do województwa mazowieckiego (województwo: 9,6%, powiat: 15,5% – w 2014 roku wg danych Głównego Urzędu Statystycznego). Niedostatek miejsc pracy jest także jednym z najważniejszych problemów społecznych gminy Krzynowłoga Mała. W 2014 roku odnotowano tu wskaźnik bezrobocia rejestrowanego (procentowy udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym) na poziomie 9,0%. Brak stabilizacji na rynku pracy powoduje m.in. odpływ młodych ludzi, a niekiedy całych rodzin oraz przyczynia się do powstawania kolejnych problemów społecznych. Wśród nich należy wymienić ubożenie mieszkańców oraz zwiększone ryzyko uzależnień, których skutkiem może być występowanie przemocy.

Diagnoza problemu przemocy w rodzinie w gminie Krzynowłoga Mała została oparta na badaniu źródeł zastanych (danych pozyskanych z instytucji działających w gminie bądź obejmujących zasięgiem działania jej mieszkańców) oraz analizie ankiet skierowanych do przedstawicieli funkcjonujących w gminie placówek oświatowych i reprezentantów środowiska lokalnego (liderzy lokalni, mieszkańcy).

2.2. AGRESJA I PRZEMOC W ŚRODOWISKU DZIECI I MŁODZIEŻY SZKOLNEJ ORAZ W DOMU RODZINNYM

Diagnoza problemów agresji i przemocy w środowisku dzieci i młodzieży szkolnej oraz w domu rodzinnym została dokonana na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w funkcjonujących w gminie placówkach oświatowo-wychowawczych. Pozwoliły one zdiagnozować środowisko szkolne i rodzinne dzieci i uczniów pod kątem występowania tych problemów, a także uzyskać informacje na temat prowadzonych w placówkach działań profilaktycznych i leczniczych oraz o koniecznych do podjęcia przedsięwzięciach. Do analizy przedłożono trzy ankiety – wypełnione przez pedagogów szkolnych bądź dyrektorów – z następujących placówek: Zespołu Szkół w Krzynowłodze Małej, Szkoły Podstawowej w Romanach Seborach oraz Szkoły Podstawowej w Ulatowie Adamach.

Poniższa tabela przedstawia dane dotyczące ujawnionych przypadków agresji i przemocy, tak w środowisku szkolnym, jak i w domu rodzinnym.

Tabela 3. Agresja i przemoc w szkole i w domu rodzinnym

problem	liczba ujawnionych przypadków	nie występuje
Zespół Szkół w Krzynowłodze Małej		
przemoc psychiczna wobec dzieci	-	X
przemoc fizyczna wobec dzieci	-	X
wykorzystywanie seksualne dzieci	-	X
przemoc w rodzinie	3	
agresja i przemoc w grupie rówieśniczej	3	
Szkoła Podstawowa w Romanach Seborach		
przemoc psychiczna wobec dzieci	-	X
przemoc fizyczna wobec dzieci	-	X
wykorzystywanie seksualne dzieci	-	X
przemoc w rodzinie	-	X
agresja i przemoc w grupie rówieśniczej	-	X
Szkoła Podstawowa w Ulatowie Adamach		
przemoc psychiczna wobec dzieci	-	X
przemoc fizyczna wobec dzieci	-	X
wykorzystywanie seksualne dzieci	-	X
przemoc w rodzinie	-	X
agresja i przemoc w grupie rówieśniczej	-	X

Dane z badań ankietowanych przeprowadzonych w placówkach oświatowych gminy.

Analizując powyższe zestawienie, należy stwierdzić, iż jedynie w Zespole Szkół w Krzynowłodze Małej odnotowano 3 przypadki przemocy w rodzinie oraz 3 przypadki agresji i przemocy w grupie rówieśniczej. W dwóch pozostałych placówkach nie odnotowano zdarzeń związanych z przemocą psychiczną wobec dzieci, przemocą fizyczną wobec dzieci czy też wykorzystywaniem seksualnym.

Jak zaznaczono na wstępie, przemoc (szczególnie ta w rodzinie) wiąże się z lękiem i wstydem ofiar i świadków przed ujawnianiem takich przypadków, w związku z czym informacje przekazane przez placówki oświatowe w powyższym zakresie mogą nie w pełni odzwierciedlać rzeczywistą skalę problemu.

Badania służące diagnozowaniu środowiska uczniów pod kątem występowania problemów agresji i przemocy

Jak wynika z analizy ankiet, rozpowszechnionych na potrzebę opracowania niniejszego programu, w każdej z ww. placówek przeprowadzone są badania służące diagnozowaniu środowiska szkolnego pod kątem występowania problemu agresji i przemocy. Badania te przyjmują najczęściej formę ankiet kierowanych do uczniów, ich rodziców oraz nauczycieli. Uczniowie są również wnikliwie obserwowani przez nauczycieli oraz pedagogów szkolnych. Ponadto, jeżeli zachodzi taka potrzeba, prowadzone są rozmowy z uczniami oraz ich rodzicami.

Przeprowadzone badania wykazały, iż uczniowie czują się w szkole bezpiecznie oraz rzadko stykają się z przejawami przemocy i agresji. W Zespole Szkół w Krzynowłodze Małej nieliczni uczniowie używają wulgaryzmów, a przypadki spożywania alkoholu bądź palenia papierosów są rzadkie i jednorazowe.

W Szkole Podstawowej w Ulatowie Adamach uzyskane wyniki badań poskutkowały kontynuacją monitorowania sytuacji uczniów w szkole oraz prowadzeniem działań profilaktycznych. W Zespole Szkół w Krzynowłodze Małej podjęto działania takie jak: organizacja warsztatów z psychologiem, pogadanek z dzielnicowym, apeli profilaktycznych, rozmów z pedagogiem szkolnym oraz dyrekcją dotyczących konsekwencji negatywnych zachowań oraz dostosowanie tematyki lekcji wychowawczych do zaistniałych potrzeb.

Zajęcia profilaktyczne prowadzone w szkołach z zakresu agresji i przemocy

Podjęmowane przez badane placówki oświatowe działania profilaktyczne z zakresu agresji i przemocy mają głównie charakter inicjowania spotkań i pogadanek z pedagogami,

psychologami, wychowawcami oraz policjantami. Organizowane są również różnorakie konkursy, projekty edukacyjne oraz przedstawienia profilaktyczne. Tematyka lekcji wychowawczych dotyka kwestii związanych z radzeniem sobie z emocjami oraz agresją.

Formy pomocy proponowane przez szkoły uczniom i rodzicom dotkniętym problemami agresji i przemocy domowej

W ramach różnych form pomocy, jakie szkoły proponują uczniom i rodzicom dotkniętym problemem agresji i przemocy, znajdują się m.in. rozmowy z pedagogami, wychowawcami, zajęcia dotyczące radzenia sobie z agresją, oferowanie możliwości odrabiania lekcji w trakcie zajęć świetlicowych, darmowe wycieczki dla uczniów w trudnej sytuacji, wyjazdy szkolne. Jeżeli istnieje taka potrzeba, uczniowie oraz ich rodzice kierowani są do specjalistów.

Współpraca szkół z instytucjami i organizacjami działającymi w obszarze przeciwdziałania agresji i przemocy

Każda z badanych placówek podejmuje współpracę z instytucjami i organizacjami działającymi w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Wśród nich znajdują się m.in.: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej, Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Komisariat Policji, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna oraz Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie.

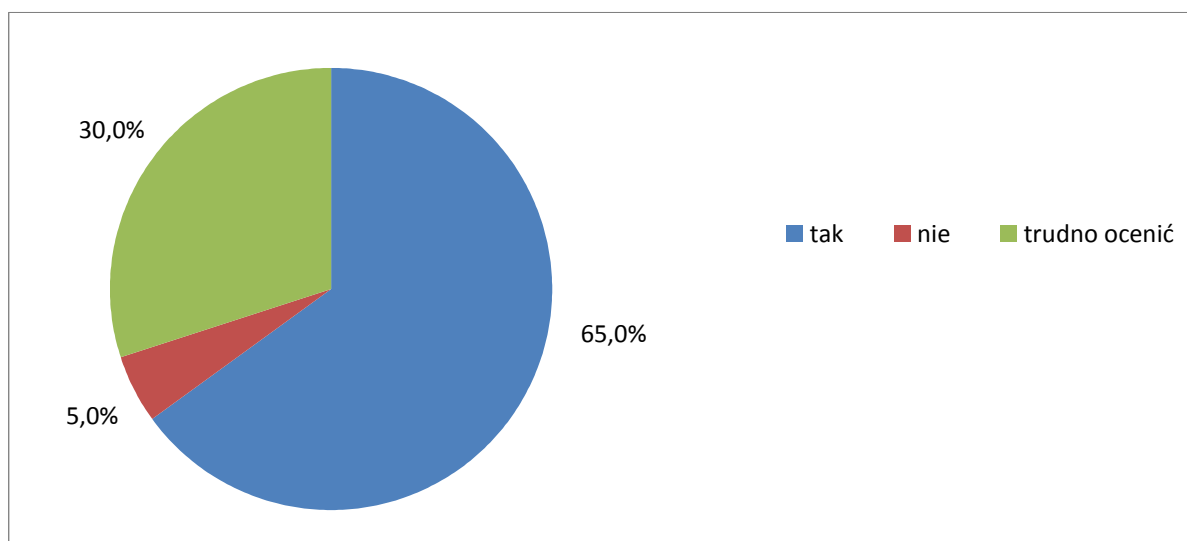
Należy podkreślić, że przedstawiciele placówek oświatowych uznali listę instytucji włączonych we współpracę za wystarczającą.

2.3. PRZEMOC W RODZINIE W OPINII ŚRODOWISKA LOKALNEGO

W ramach diagnozy problemu przemocy w rodzinie w gminie Krzynowłoga Mała zostały przeprowadzone badania ankietowe wśród społeczności lokalnej. Do analizy przedłożono w sumie 20 wypełnionych anonimowo ankiet, w których badani wyrazili opinie m.in. na temat zjawiska przemocy w rodzinie w gminie.

W pierwszej kolejności zapytano przedstawicieli środowiska lokalnego, czy przemoc w rodzinie jest istotnym problemem na terenie gminy. Rozkład uzyskanych odpowiedzi ilustruje poniższy wykres.

Wykres 1. Czy postrzega Pani/Pan przemoc w rodzinie jako istotny problem na terenie gminy?

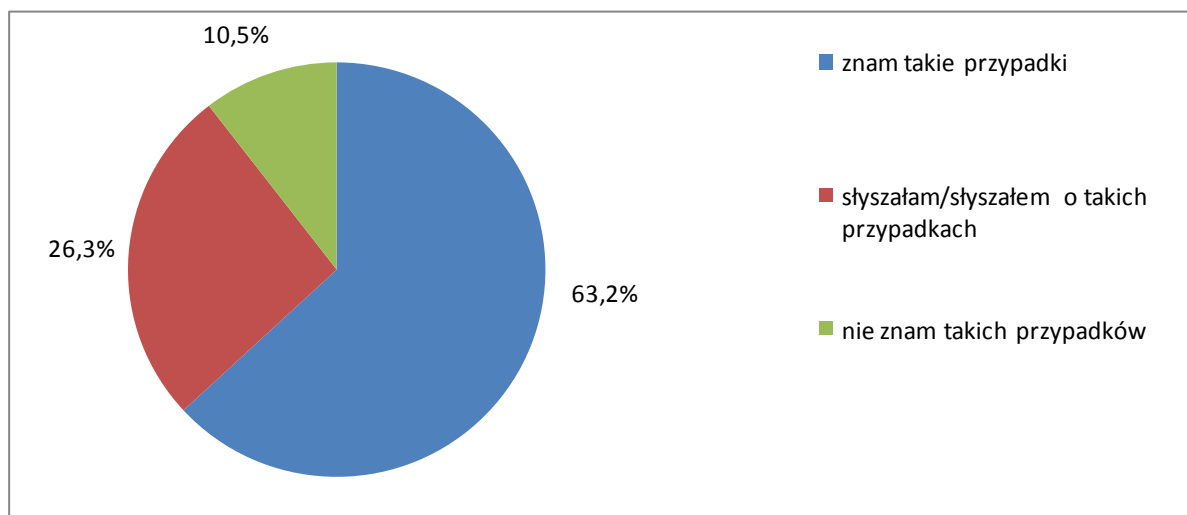

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Zdecydowana większość ankietowanych stwierdziła, że przemoc w rodzinie jest istotnym problemem na terenie gminy, przeciwnego zdania było jedynie 5% respondentów. Jedna trzecia badanych miała problem z oceną.

W kolejnym pytaniu indagowano ankietowanych o znajomość przypadków występowania przemocy w rodzinie w gminie. Uzyskane odpowiedzi ilustruje poniższy wykres.

Wykres 2. Czy zna Pani/Pan przypadki stosowania przemocy w rodzinie lub o nich słyszała/słyszał?

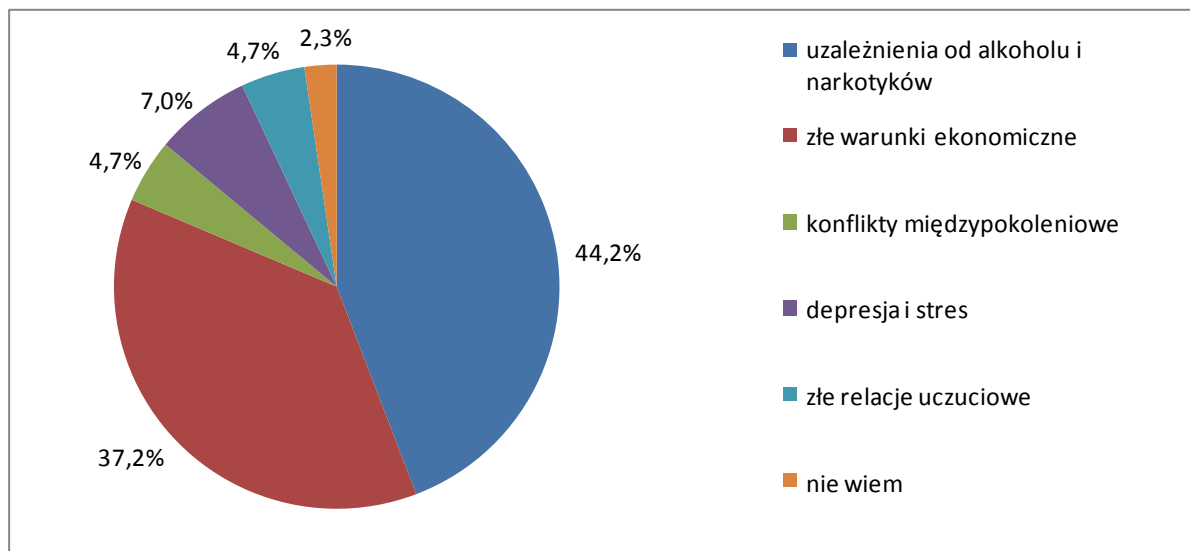

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Łącznie niemalże 90% ankietowanych stwierdziło, że zna takie przypadki bądź słyszało o przypadkach stosowania przemocy w rodzinie wśród mieszkańców gminy. Przeciwnego zdania było jedynie 10,5% respondentów..

Odpowiadając na następane pytanie, badani wskazywali przyczyny przemocy w rodzinie w gminie. Szczegóły w tym zakresie ilustruje poniższy wykres.

Wykres 3. Jakie są Pani/Pana Zdaniem najczęstsze przyczyny stosowania przemocy w rodzinie?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

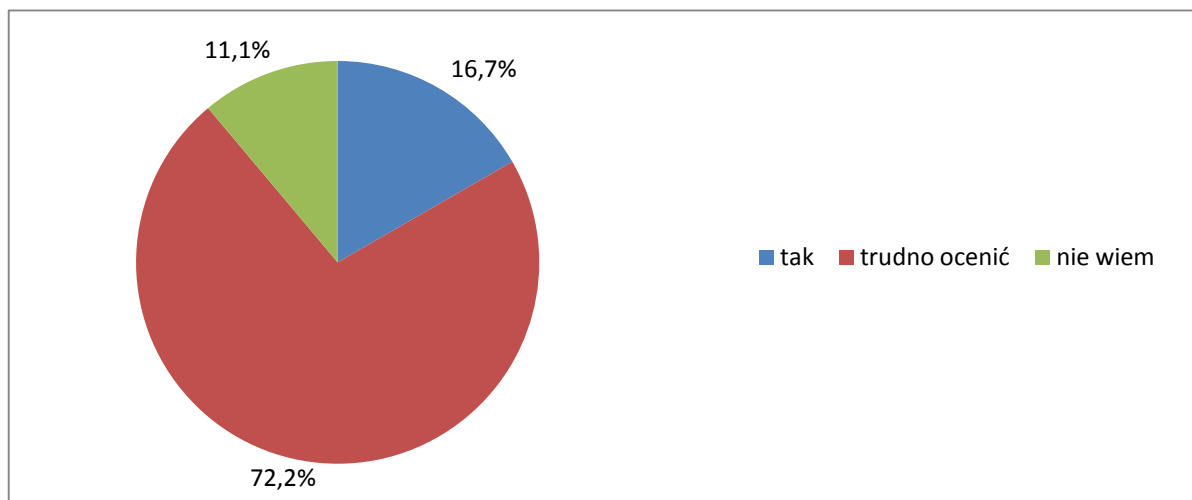
Zdaniem największej liczby respondentów (44,2%) uzależnienia od alkoholu i narkotyków są najczęstszą przyczyną przemocy w rodzinie. Z porównywalną częstotliwością ankietowani wskazywali jako powód złe warunki ekonomiczne (37,2%). Znacznie rzadziej sugerowano, że przyczyną jest depresja i stres (7%), złe relacje uczuciowe (4,7%) bądź konflikty międzypokoleniowe (również 4,7%). Niewielki odsetek (nieco powyżej 2%) badanych zaznaczył odpowiedź „nie wiem”.

Respondenci oceniali także ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie gminy oraz czynniki, które mogą spowodować eskalację tego zjawiska.

Zdecydowana większość badanych (aż 72,2%) miała trudności z oceną ryzyka nasilenia się problemu przemocy w rodzinie, 16,7% ankietowanych stwierdziło, że takie ryzyko istnieje, a 11,1% uczestników ankiety zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”.

Uzyskane wskazania ilustruje poniższy wykres.

Wykres 4. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie gminy?

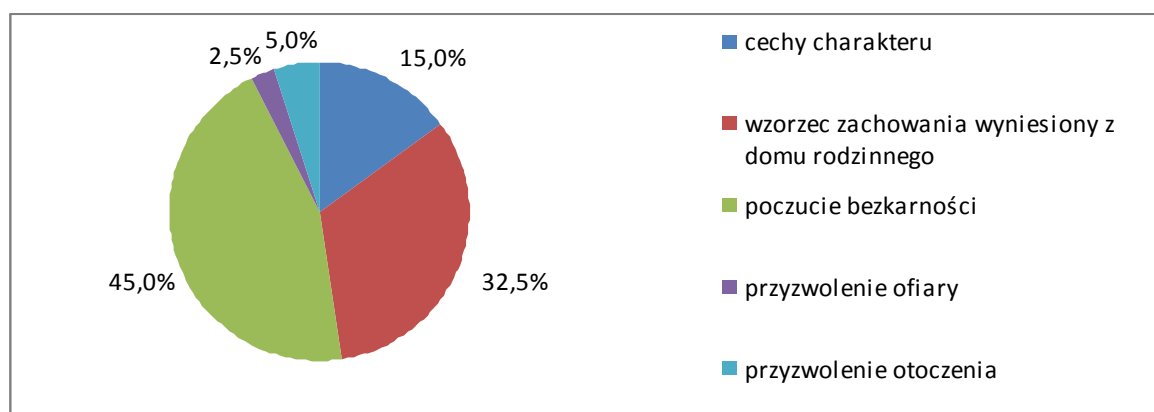

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Odpowiadając na pytanie, jakie czynniki mogą spowodować nasilenie się problemu przemocy w rodzinie na terenie gminy, uczestnicy badania wymieniali najczęściej: uzależnienie od alkoholu, bezrobocie, złe warunki ekonomiczne, stres, konflikty w rodzinie, bezkarność sprawców oraz brak ośrodków kultury/ośrodków rekreacyjnych na terenie gminy.

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o określenie przyczyn, które mogą mieć wpływ na postępowanie sprawców przemocy w rodzinie. Rozkład uzyskanych odpowiedzi ilustruje poniższy wykres.

Wykres 5. Czy Pani/Pana zdaniem na postępowanie sprawców przemocy w rodzinie mają wpływ poniższe czynniki?

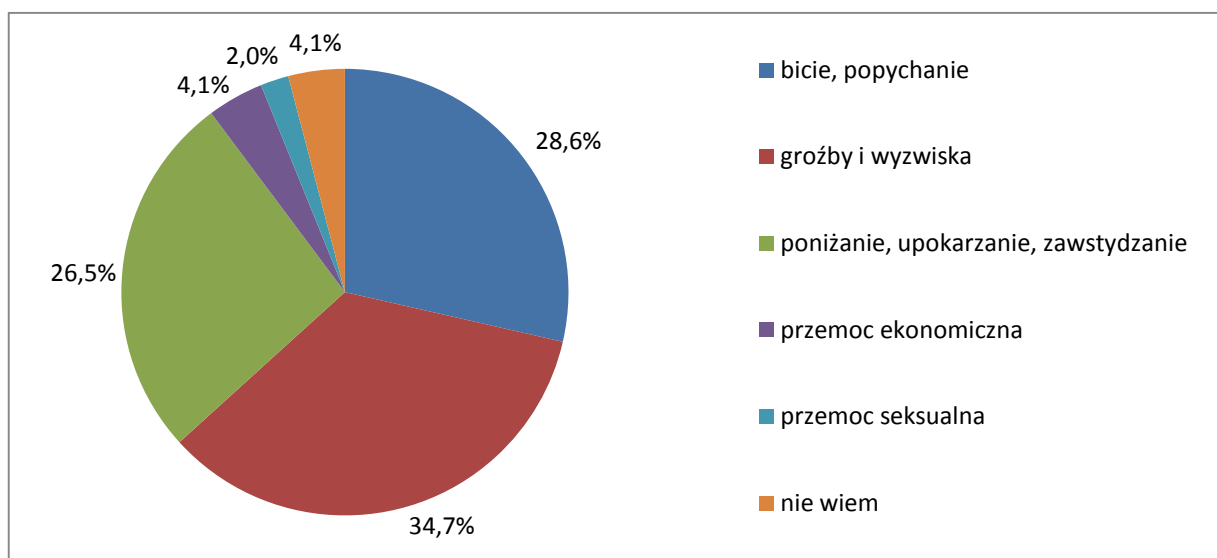
Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Najwięcej badanych uznało, że czynnikami, które mogą mieć istotny wpływ na postępowanie sprawców przemocy w rodzinie, są poczucie bezkarności (45%) i wzorzec

zachowania wyniesiony z domu rodzinnego (32,5%). Duża grupa ankietowanych wskazała cechy charakteru (15%). Mniejsze grupy respondentów wymieniły przyzwolenie otoczenia (5%) oraz przyzwolenie ofiary (2,5%).

Odpowiadając na następne pytanie, badani wskazywali formy przemocy występujące najczęściej w rodzinach zamieszkałych w gminie. Rozkład uzyskanych odpowiedzi ilustruje kolejny wykres.

Wykres 6. Jakie formy przemocy według Pani/Pana wiedzy występują najczęściej w rodzinach zamieszkałych w gminie?

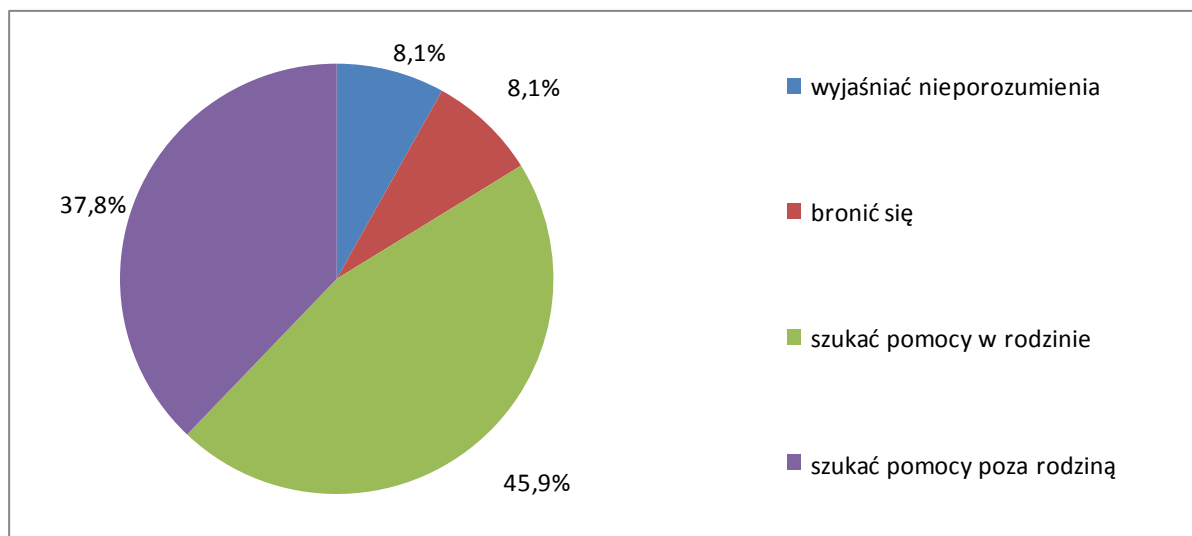

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

W opinii ankietowanych do najczęstszych form przemocy stosowanej w domach rodzin zamieszkałych na terenie gminy, należą: groźby i wyzwiska (34,7%), bicie, popychanie (28,6%) oraz poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie (26,5%). W dalszej kolejności wymieniono przemoc ekonomiczną (4,1%) i przemoc seksualną (2%). 4,1% respondentów zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”.

Uczestników badania poproszono również o określenie sposobów zachowań ofiar przemocy wobec sprawców tych zachowań. Najwięcej ankietowanych (45,9%) stwierdziło, że powinny one szukać pomocy w rodzinie, a kolejne 37,8%, że najlepszym rozwiązaniem jest poszukiwanie pomocy poza rodziną. Zdaniem 8,1% respondentów osoby te powinny bronić się; tyle samo badanych uznało, że należy wyjaśnić nieporozumienia. Ilustracją uzyskanych odpowiedzi jest poniższy wykres.

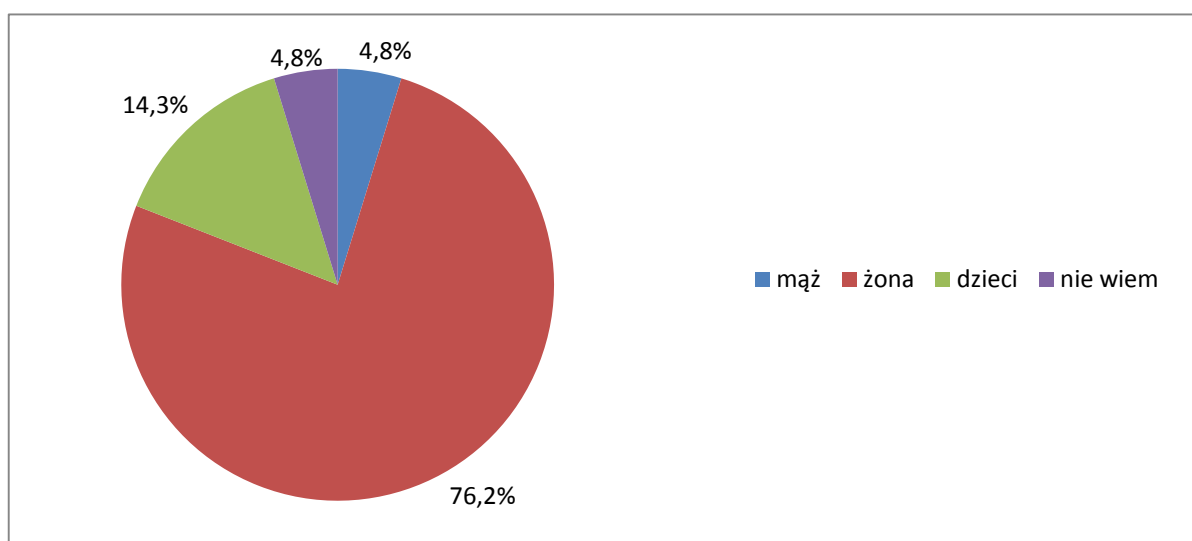
Wykres 7. Jak Pani/Pana zdaniem powinna zachowywać się ofiara przemocy w rodzinie?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

W kolejnych pytaniach poproszono respondentów o wskazanie ofiar i sprawców przemocy w rodzinie. Zdecydowana większość ankietowanych (76,2%) uznała, że ofiarami przemocy w rodzinie padają głównie żony, a 14,3% badanych stwierdziło, że są to dzieci. 4,8% respondentów jako ofiarę wskazało męża, co wskazuje na coraz częstsze dostrzeganie tego, do tej pory raczej przemilczanego, zjawiska. Tyle samo biorących udział w badaniu zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”.

Wykres 8. Kto jest najczęściej ofiarą przemocy w rodzinie w gminie?

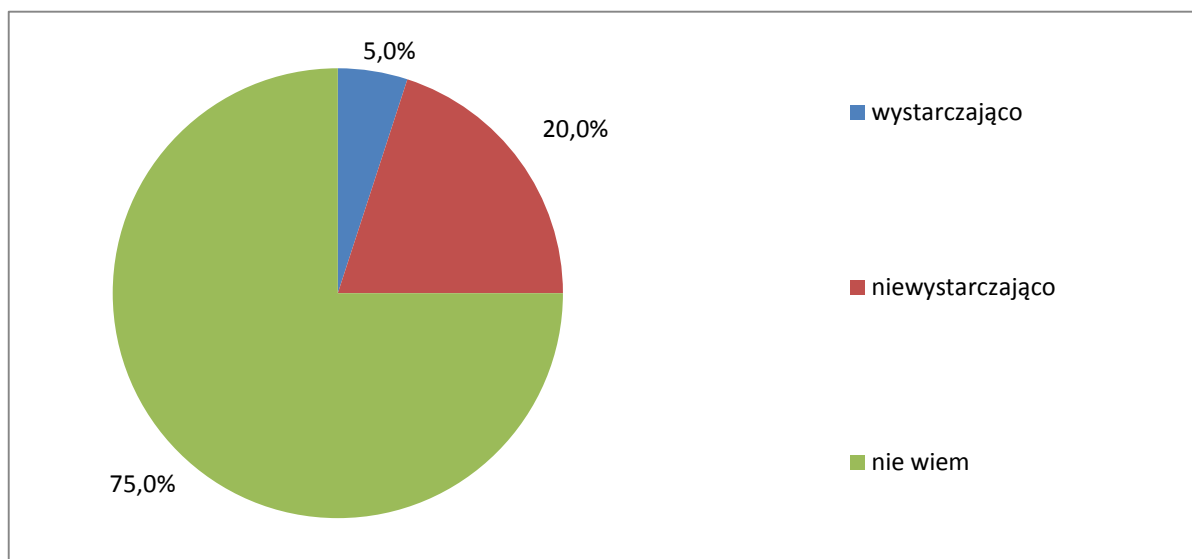
Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Taki rozkład odpowiedzi po części wynika z pewnością z prywatnych doświadczeń pytanych osób, ale na uwadze należy mieć również panujące w społeczeństwie stereotypy.

Jako sprawcę przemocy w rodzinie niemalże wszyscy ankietowani wskazywali męża (90%). Pozostali respondenci zaznaczyli odpowiedź „nie wiem”. Otrzymane odpowiedzi ilustrują poniższe wykresy.

W ankiecie znalazło się również pytanie pozwalające badanym ocenić działania profilaktyczne podejmowane w gminie w związku z problemem przemocy w rodzinie. Oceniając te działania, żaden z ankietowanych nie stwierdził, że są one prowadzone dobrze, jedynie 5% badanych uznało je za wystarczające. Negatywnie, tj. jako niewystarczające, oceniła te działania jedna piąta biorących udział w ankiecie. 75% badanych w ogóle nie odpowiedziało na to pytanie. Uzyskane opinie ilustruje poniższy wykres.

Wykres 9. Jak Pan(-i) ocenia prowadzone w gminie działania profilaktyczne związane z problemem przemocy w rodzinie?

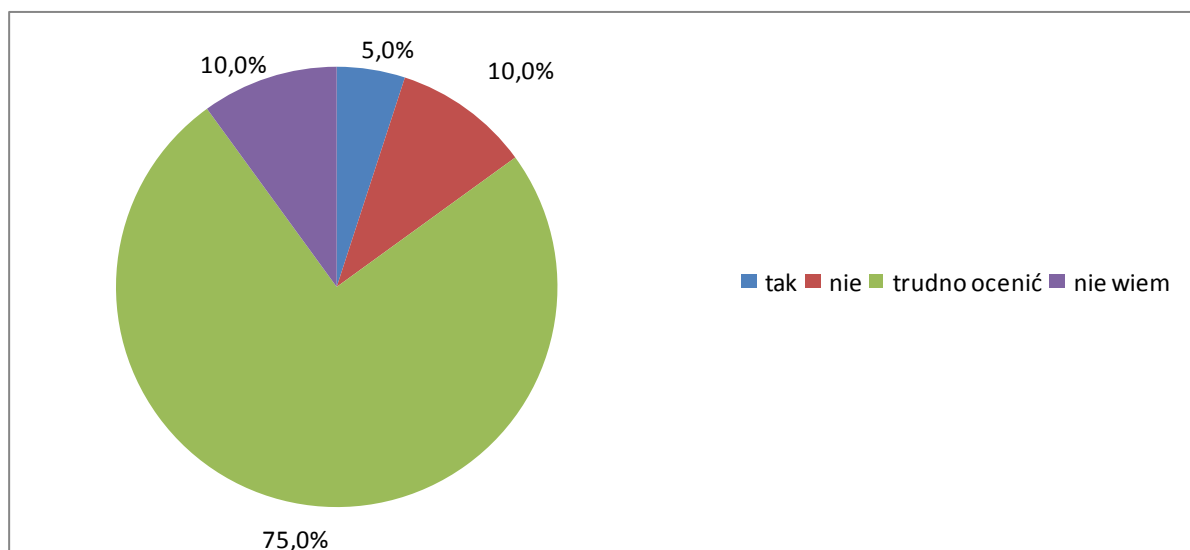

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Odpowiadając na następane pytania, ankietowani oceniali ofertę pomocy świadczonej ofiarom i sprawcom przemocy w rodzinie.

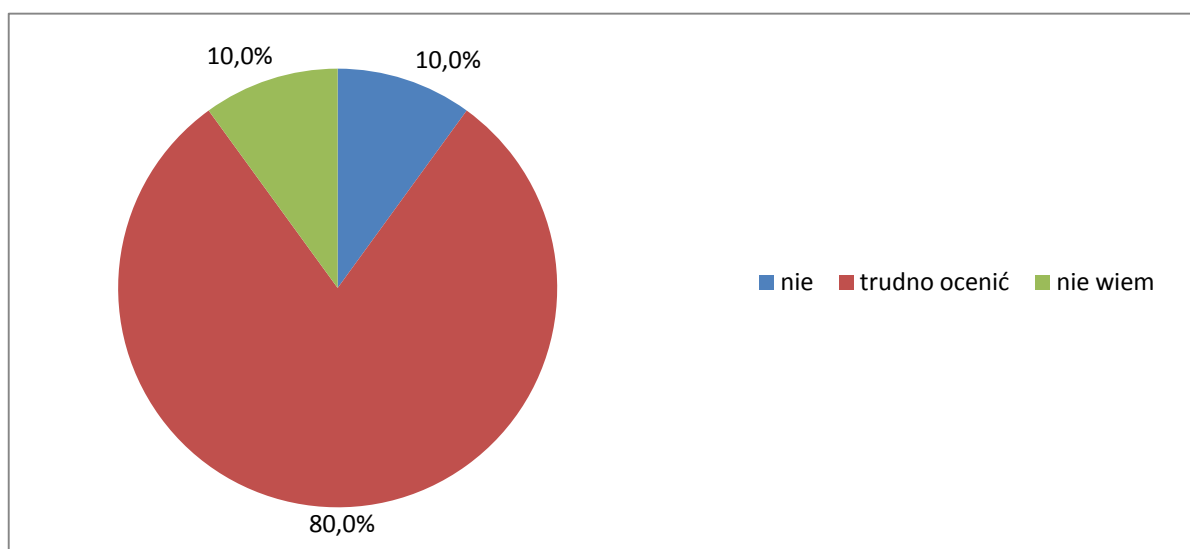
Z udzielonych odpowiedzi wynika, że oferta pomocy dla ofiar przemocy jest oceniana jako znikoma i trudna do określenia przez mieszkańców gminy, dlatego większość respondentów (75%) nie jest w stanie jej ocenić, a kolejne 10% ankietowanych w ogóle nie odpowiedziało na to pytanie. Następne 10% badanych uważa, że oferta ta jest niewystarczająca. Tylko 5% zapytanych pozytywnie oceniło ofertę wsparcia dla ofiar przemocy. Szczegóły w tym zakresie ilustrują poniższe wykresy.

Wykres 10. Czy oferta pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie jest wystarczająca?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Wykres 11. Czy oferta pomocy dla sprawców przemocy w rodzinie jest wystarczająca?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Podobnie oceniono ofertę pomocy świadczonej sprawcom przemocy w rodzinie. Aż 80% respondentów nie potrafiło sprecyzować swojej opinii w tej sprawie. Kolejne 10% oceniło tę ofertę negatywnie. Tyle samo ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”.

W ostatnim pytaniu uczestnicy badania mieli wskazać działania profilaktyczne, jakie w związku z problemem przemocy w rodzinie należałoby podjąć na terenie gminy. Odpowiadając, ankietowani położyli nacisk na zwiększenie dostępu do specjalistycznej pomocy psychologicznej, stworzenie punktów zaufania oraz edukowanie w tym zakresie dzieci i młodzieży.

2.4. PRZEMOC W RODZINIE W ŚWIELE ŹRÓDEŁ ZASTANYCH

Obraz zjawiska agresji i przemocy uzyskany dzięki badaniom ankietowym przeprowadzonym wśród przedstawicieli placówek oświatowych i środowiska lokalnego dopełniają dane pochodzące z instytucji i organów działających w gminie bądź obejmujących swoim zasięgiem działania jej mieszkańców.

Analizie poddano dane ilościowe o pomocy udzielonej mieszkańcom gminy Krzynowłoga Mała przez jednostki wsparcia funkcjonujące w gminie: Zespół Interdyscyplinarny, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Komisariat Policji w Chorzelach, obejmujący zasięgiem działania gminę Krzynowłoga Mała.

W 2014 roku sporządzono 4 formularze „Niebieska Karta”. Liczba rodzin objętych procedurą „Niebieska Karta” w ciągu 2014 r. wynosiła 13. W ciągu okresu sprawozdawczego wszczęto procedurę „Niebieska Karta” wobec 6 rodzin, a 6 spraw zostało zakończonych z powodu braku zasadności podejmowania działań. W ciągu analizowanego okresu zakończone zostały 3 procedury „Niebieska Karta” na skutek ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowanie przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy rodzinie.

W okresie sprawozdawczym (2013 roku) odbyły się 4 posiedzenia Zespołu Interdyscyplinarnego, podczas których przedstawiono skalę zjawiska przemocy na terenie gminy Krzynowłoga Mała, a także akty prawne, według których podejmowane są działania na rzecz przeciwdziałania przemocy. Omówiono zadania, jakie spoczywają na członkach Zespołu, grup roboczych, procedurę postępowania pracowników Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, a także procedurę „Niebieska Karta”. W ramach Zespołu utworzono grupy robocze, które na 35 posiedzeniach rozpatrywały przypadki 7 rodzin. W 5 przypadkach zakończono pracę, ponieważ w 2 przypadkach zaplanowane przez Zespół działania zostały zrealizowane, a w 3 przypadkach podejmowanie działań było bezzasadne.

W 2014 roku Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej przyznał z powodu przemocy w rodzinie wsparcie 1 rodzinie, w której przebywały 2 osoby. Należy zauważyć, że GOPS nie udzielił w 2014 r. pomocy z powodu alkoholizmu ani też z powodu narkomanii.

W wyniku porównania tych liczb z odpowiednimi danymi za poprzednie dwa lata wynika, że GOPS nie udzielał wsparcia z powodu alkoholizmu bądź narkomanii również w latach 2012-2013. W latach 2012-2013 nie przyznano również nikomu pomocy z powodu

doświadczania przemocy w rodzinie. Szczegółowe dane porównawcze w tym zakresie za lata 2012-2014 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Rodziny i osoby w rodzinach, którym w latach 2012-2014 GOPS przyznał pomoc z powodu przemocy w rodzinie, alkoholizmu i narkomanii

powód przyznania pomocy	2012 r.		2013 r.		2014 r.	
	liczba rodzin	liczba osób w rodzinach	liczba rodzin	liczba osób w rodzinach	liczba rodzin	liczba osób w rodzinach
przemoc w rodzinie	0	0	0	0	1	2
alkoholizm	0	0	0	0	0	0
narkomania	0	0	0	0	0	0

Dane Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej.

W celu skutecznego przeciwdziałania problemom uzależnień i przemocy w rodzinie oraz eliminowania ich niekorzystnego wpływu na społeczeństwo, konieczne jest prowadzenie działań związanych z profilaktyką i ich rozwiązywaniem oraz integracją społeczną osób nimi dotkniętych. Na szczeblu gminnym działania te wyznaczane są w ramach gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii, a także przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie, a ich inicjowanie należy do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. Poniższa tabela przedstawia dane dotyczące środków finansowych przeznaczonych na profilaktykę i rozwiązywanie problemów uzależnień i przemocy w rodzinie w gminie Krzynowłoga Mała w latach 2012-2014.

Tabela 5. Środki finansowe (w zł) przeznaczone na profilaktykę i rozwiązywanie problemów uzależnień i przemocy w rodzinie w gminie w latach 2012-2014

wielkość wydatków	2012 r.	2013 r.	2014 r.
na profilaktykę i rozwiązywanie problemów alkoholowych	32.637,00	23.546,00	18.768,00
na przeciwdziałanie narkomanii	1.050,00	-	-
na przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	298,11	1228,00	693,00
razem	33.985,11	24.774,00	19.461,00

Dane Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Krzynowłodze Małej.

W latach 2012-2014 wysokość kwot przeznaczanych na walkę z alkoholizmem z roku na rok malała. Na przeciwdziałanie narkomanii środki wydatkowano jedynie w 2012 roku. Kwoty przeznaczone na przeciwdziałanie przemocy w rodzinie ulegały wahanom.

Ważną funkcję w procesie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w gminie pełni Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W ramach swoich zadań członkowie GKRPA kontaktują się z osobami z gminy dotkniętymi przemocą w rodzinie. W 2014 roku takie osoby były 4, przy czym w okresie trzech lat ich liczba ulegała niewielkim wahaniom (w 2012 roku było to 5 osób, w 2013 roku – 6 osób).

W analizowanym okresie GKRPA nie skierowała na terapię żadnego sprawcy przemocy w rodzinie i nie złożyła w stosunku do żadnego sprawcy przemocy w rodzinie zawiadomienia do prokuratury o popełnieniu przestępstwa. Wybrane dane porównawcze dotyczące działalności Komisji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w latach 2012-2014 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 6. Działalność GKRPA w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w gminie w latach 2012-2014

	2012 r.	2013 r.	2014 r.
liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie, z którymi kontaktowali się członkowie GKRPA	5	6	4
liczba sprawców przemocy w rodzinie, których GKRPA skierowała na terapię	0	0	0
liczba sprawców przemocy w rodzinie, przeciwko którym GKRPA złożyła zawiadomienie do prokuratury o popełnieniu przestępstwa	0	0	0

Dane Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Krzynowłodze Małej.

Ważną funkcję w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w gminie odgrywa Policja, przeprowadzając wspólnie z pracownikami socjalnymi interwencje w stosunku do osób stosujących przemoc domową. Polegają one głównie na monitorowaniu sytuacji domowych przez funkcjonariuszy, wywiadach środowiskowych, inicjowaniu działań Zespołu Interdyscyplinarnego, motywowaniu do podjęcia terapii i kierowaniu do specjalistów.

Według danych Komisariatu Policji w Chorzeliach w 2014 roku na terenie gminy Krzynowłoga Mała odnotowano 2 przestępstwa znęcania się nad rodziną. Wszczęto także 9 postępowań w celu założenia „Niebieskiej Karty”.

W ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie w 2014 roku w gminie Krzynowłoga Mała przeprowadzono 1 lokalną kampanię społeczną oraz opracowano i upowszechniono 100 egzemplarzy materiałów informacyjnych dotyczących możliwości i form uzyskania m.in. pomocy medycznej, psychologicznej, prawnej, socjalnej, zawodowej i rodzinnej. W trakcie okresu sprawozdawczego, 13 osób dotkniętych przemocą w rodzinie zostało objętych pomocą w formie poradnictwa: prawnego, socjalnego oraz psychologicznego.

3. ZASOBY UMOŻLIWIAJĄCE PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W RODZINIE W GMINIE

Zasobami umożliwiającymi przeciwdziałanie przemocy w rodzinie określa się instytucje i organizacje znajdujące się na terenie gminy lub obejmujące swoim zasięgiem działania jej mieszkańców, które prowadzą działalność na rzecz ofiar i sprawców ww. zjawiska.

3.1. PODMIOTY ŚWIADCZĄCE WSPARCIE W GMINIE

W gminie Krzynowłoga Mała pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie świadczą: Zespół Interdyscyplinarny, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Poniższa tabela zawiera dane adresowe podmiotów świadczących wsparcie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie na terenie gminy Krzynowłoga Mała.

Tabela 7. Podmioty świadczące wsparcie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie w gminie

lp.	nazwa jednostki	adres
1.	Zespół Interdyscyplinarny w Krzynowłodze Małej	ul. Kościelna 7 06-316 Krzynowłoga Mała
2.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej	
3.	Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Krzynowłodze Małej	

Dane Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej.

Zespół Interdyscyplinarny w Krzynowłodze Małej składa się z 13 osób. Został powołany przez Wójta Gminy Krzynowłoga Mała zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Siedziba Zespołu mieści się w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej.

W skład Zespołu Interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele: Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Policji, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, szkół i przedszkoli gminnych, niepublicznego ośrodka zdrowia, organizacji pozarządowej „Krzyniak” oraz kurator sądowy. Do głównych zadań Zespołu należy:

- diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie, mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
- inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;

- rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej, wykonując zadania pomocy społecznej w gminie, może udzielać rodzinom z gminy wsparcia z powodu przemocy domowej, jak również alkoholizmu, który niejednokrotnie prowadzi do wystąpienia przemocy w rodzinie. W wykonywaniu zadań GOPS współdziała z różnymi podmiotami, m.in. z organami wykonawczymi gminy, innymi jednostkami organizacyjnymi, służbą zdrowia, Policją, kuratorami sądowymi oraz instytucjami i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się pomocą społeczną.

Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w ramach swoich zadań m.in. kontaktuje się z osobami z gminy dotkniętymi przemocą w rodzinie, kieruje na terapię sprawców przemocy w rodzinie i składa w stosunku do sprawców przemocy w rodzinie zawiadomienia do prokuratury o popełnieniu przestępstwa.

3.2. PODMIOTY SPOZA GMINY WSPIERAJĄCE MIESZKAŃCÓW

Mieszkańcy gminy Krzynowłoga Mała korzystają również z oferty jednostek wsparcia działających poza gminą, ale obejmujących zasięgiem działania również obszar gminy. Wykaz tych jednostek przedstawia poniższa tabela.

Tabela 8. Jednostki wsparcia dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie spoza gminy, z oferty których mogą korzystać mieszkańcy gminy Krzynowłoga Mała

lp.	nazwa jednostki	adres
1.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	ul. Św. Stanisława Kostki 5 06-300 Przasnysz
2.	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	
3.	Punkt Informacyjno-Konsultacyjny w Jednorozcu	ul. Odrodzenia 14 06-323 Jednorzec
4.	Punkt Informacyjno-Konsultacyjny dla ofiar przemocy	ul. Św. Wojciecha 1 06-300 Przasnysz
5.	Komisariat Policji w Chorzelach	ul. Z. Padlewskiego 12 06-330 Chorzele
6.	Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego w Przasnyszu	ul. Świerkowa 7 06-300 Przasnysz

Dane Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej.

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Przasnyszu jest jednostką powiatową, obejmującą zasięgiem działania mieszkańców gminy Krzynowłoga Mała. Do działań prowadzonych przez tę jednostkę należy m.in. realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, sporządzanie „Niebieskiej Karty”, doradztwo oraz pomoc specjalistyczna – psychologiczna i prawna.

Ośrodek Interwencji Kryzysowej mieszczący się przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Przasnyszu również obejmuje zasięgiem działania mieszkańców gminy Krzynowłoga Mała. Interwencja Kryzysowa jest zespołem działań interdyscyplinarnych, podejmowanych na rzecz osób i rodzin, będących w stanie kryzysu. Jej celem jest przywrócenie równowagi psychicznej oraz zdolności samodzielnego funkcjonowania osobom potrzebującym. W ramach interwencji kryzysowej udzielana jest natychmiastowa specjalistyczna pomoc psychologiczna, socjalna lub prawna. W niektórych uzasadnionych sytuacjach udziela się schronienia do 3 miesięcy.

Punkt Informacyjno-Konsultacyjny w Jednoróżcu oferuje specjalistyczną pomoc osobom i rodzinom borykającym się z problemami społecznymi i alkoholowymi oraz wykluczeniem społecznym. W Przasnyszu funkcjonuje Punkt Informacyjno-Konsultacyjny dla ofiar przemocy, z którego pomocy mogą korzystać mieszkańcy gminy Krzynowłoga Mała.

Ważną rolę w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie pełni Policja, przeprowadzając interwencje domowe związane z tym zjawiskiem. Policjanci podejmujący czynności wobec rodziny, w której występuje przemoc, powinni m.in.:

- udzielić osobie pokrzywdzonej niezbędnej pomocy, w tym udzielić pierwszej pomocy, w razie potrzeby zorganizować pomoc medyczną;
- podjąć w razie potrzeby inne niezbędne czynności zapewniające ochronę życia, zdrowia i mienia osób dotkniętych przemocą, a wobec sprawcy przemocy zastosować odpowiednie procedury, np. użycie środków przymusu bezpośredniego czy zatrzymanie;
- przeprowadzić ze sprawcą rozmowę, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, oraz wezwać sprawcę do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego;
- przeprowadzić na miejscu zdarzenia czynności w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa;

- podjąć działania mające na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym występować w rodzinie, a w szczególności systematycznie składać wizyty sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby dotkniętej przemocą, w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą;
- obligatoryjnie wdrożyć procedurę „Niebieska Karta” i poinformować, gdzie można uzyskać profesjonalną, bezpłatną pomoc.

W przypadku agresywnego sprawcy policjanci mają możliwość zastosowania przymusu w postaci zatrzymania.

Zgodnie z ustawą z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych, kurator sądowy jest organem wykonawczym sądu i realizuje zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Działania pomocowe realizowane przez kuratorów wynikają ze wskazań sądu opartych na art. 100 Kodeksu rodzinnego. Pomoc ta ma charakter niematerialny i dotyczy umożliwienia właściwego wykonywania władzy rodzicielskiej. Teren gminy Krzynowłoga Mała jest objęty działalnością Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego w Przasnyszu.

3.3. WSPÓŁPRACA KOŚCIOŁÓW W ZAKRESIE EDUKACJI NA TEMAT PRZEMOCY W RODZINIE I WSPIERANIA RODZIN W KRYZYSIE

Wsparcie rodzin w kryzysie, kształtowanie wzorca rodziny oraz właściwej komunikacji w rodzinie leży w sferze zainteresowań Kościoła rzymskokatolickiego, dla którego umacnianie rodziny jest jednym z podstawowych zadań. Potrzebie wzmocnienia rodzin na płaszczyźnie życia rodzinnego i małżeńskiego służą parafialne poradnie rodzinne. Zadania parafialnej poradni obejmują:

- przygotowanie młodzieży i narzeczonych do małżeństwa, w tym w zakresie etyki małżeńskiej, komunikacji i dialogu w małżeństwie,
- pomoc małżonkom w rozwiązywaniu ich problemów małżeńskich, rodzicielskich i wychowawczych.

Na terenie gminy Krzynowłoga Mała w 2014 roku funkcjonowały 2 parafie Kościoła rzymskokatolickiego. Dane na ich temat przedstawia poniższa tabela.

Tabela 9. Parafie rzymskokatolickie w gminie w 2014 roku

nazwa parafii	adres
Parafia pod wezwaniem św. Dominika	ul. Kościelna 13 06-316 Krzynowłoga Mała
Parafia pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli	Skierkowizna 8 06-316 Krzynowłoga Mała

Dane Urzędu Gminy w Krzynowłodze Małej.

W parafiach są zwykle prowadzone poradnie rodzinne, w tych parafiach, a z takim przypadkiem mamy do czynienia w gminie Krzynowłoga Mała, gdzie nie ma poradni parafialnej, proboszczowie są zobowiązani do podjęcia ciężaru w utrzymaniu poradni w innych parafiach, natomiast wierni są informowani o adresie najbliższej poradni oraz godzinach jej funkcjonowania. W biurach parafialnych dostępne są ulotki z tymi informacjami.

Skierowany do narzeczonych program nauk przedmażeńskich, prowadzonych w parafialnych poradniach rodzinnych, obejmuje:

- rozmowę o problemach związanych z planowanym ślubem,
- przygotowanie do ważnego wydarzenia w życiu, jakim jest sakrament małżeństwa,
- naukę metod naturalnego planowania rodziny opartych na rozpoznawaniu okresów płodności i niepłodności małżeńskiej,
- informacje o szkołach rodzenia i porodach rodzinnych,
- sposoby towarzyszenia dziecku od poczęcia,
- wskazówki o karmieniu piersią,
- wypożyczanie książek o tematyce rodzinnej,
- podstawowe informacje dotyczące problemu choroby alkoholowej,
- omówienie sytuacji między małżonkami po urodzeniu dziecka.

Poza przygotowaniem narzeczonych do małżeństwa, parafialne poradnie rodzinne świadczą pomoc w rozwiązywaniu problemów rodzin (małżeńskich, rodzicielskich, wychowawczych). Parafialni doradcy życia rodzinnego współpracują z rejonowymi doradcami, których obszar działania obejmuje jeden lub więcej dekanatów.

3.4. ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA KRZYWDZONYM DZIECIOM

W celu zapewnienia bezpieczeństwa krzywdzonym dzieciom, zgodnie z art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, została wprowadzona procedura postępowania

w sytuacji konieczności odebrania dziecka z rodziny w razie stwierdzenia bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia.

Procedura ma zastosowanie w sytuacji stwierdzenia faktu bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia dziecka przez pracownika socjalnego GOPS-u w trakcie wykonywania przez niego obowiązków służbowych. Pracownik socjalny jest zobowiązany do interwencji również w przypadku powzięcia informacji o fakcie przemocy z innego źródła, np. z informacji innych osób. Może to być również powiadomienie złożone przez Policję w godzinach pracy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. Celem interwencyjnego zabezpieczenia dziecka jest zapobieżenie negatywnym skutkom wynikającym ze stwierdzonego stanu zagrożenia zdrowia lub życia dziecka przebywającego w rodzinie. Pracownik socjalny zobowiązany jest powiadomić rodzica lub opiekuna prawnego o możliwości złożenia zażalenia na odebranie dziecka.

W przypadku podjęcia przez pracownika socjalnego wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, ratownikiem medycznym lub pielęgniarką decyzji o odebraniu dziecka i umieszczeniu go u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej zostaje wypełnione oświadczenie o powierzeniu dziecka przez pracownika socjalnego.

4. RODZINA, DZIECKO I MŁODZIEŻ, PRZEMOC W RODZINIE

– ANALIZA SWOT

Analiza SWOT stanowi efektywną metodę identyfikacji mocnych i słabych stron lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz szans i zagrożeń, jakie przed nim stoją. Pozwala oszacować potencjał, jakim się dysponuje oraz określić stopień, w jakim posiadane zasoby odpowiadają potrzebom i oczekiwaniom społeczności lokalnej.

Przedstawiona poniżej analiza została przeprowadzona z udziałem przedstawicieli samorządu gminy, a jej przedmiotem stał się obszar zdefiniowany hasłowo: rodzina, dziecko i młodzież, przemoc w rodzinie.

RODZINA, DZIECKO I MŁODZIEŻ, PRZEMOC W RODZINIE	
mocne strony	słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie potrzeb rodzin, dzieci i młodzieży; • prowadzenie działań zapobiegających dysfunkjom rodzin;	<ul style="list-style-type: none"> • brak placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (np. świetlic środowiskowych); • zapotrzebowanie na opiekę przedszkolną nie jest monitorowane;

<ul style="list-style-type: none"> • zapewnianie rodzinom dysfunkcyjnym wsparcia asystentów rodziny; • zapewnianie dostępu do poradnictwa specjalistycznego rodzinom wymagającym tej formy wsparcia; • analizowanie potrzeb osób samotnie wychowujących dzieci; • dysponowanie przez szkolnictwo bazą dydaktyczną zapewniającą właściwy rozwój uczniów; • oferowanie uczniom zajęć pozalekcyjnych przez placówki oświatowe; • wychodzenie instytucji gminy do dzieci i młodzieży z ofertą spędzania czasu wolnego; • istnienie kadry przygotowanej do pracy z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie; • prowadzenie poradnictwa i podejmowanie interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie; • działalność zespołu interdyscyplinarnego; • ofiary przemocy w rodzinie mają zapewniony dostęp do informacji o możliwych formach wsparcia; • prowadzenie akcji uwrażliwiających społeczność lokalną na problemy przemocy w rodzinie. 	<ul style="list-style-type: none"> • na terenie gminy nie funkcjonują organizacje pozarządowe zajmujące się problemami rodzin; • idee wolontariatu nie są propagowane wśród dzieci i młodzieży na terenie gminy; • osoby z gminy dotknięte przemocą w rodzinie nie mają zapewnionych miejsc w ośrodkach wsparcia; • sprawcy przemocy w rodzinie z gminy nie są kierowani do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych.
szanse	zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • skala problemów rzutuujących na prawidłowe funkcjonowanie rodzin w gminie nie wzrasta; • w gminie nie wzrasta liczba rodzin dysfunkcyjnych • zakres wsparcia ze strony asystentów rodziny jest wystarczający; • poradnictwo specjalistyczne udzielane rodzinom w gminie zaspokaja ich potrzeby; • oferta gminy w zakresie opieki przedszkolnej zaspokaja potrzeby mieszkańców; • sytuacja finansowa gminy pozwala na utrzymanie i rozwój bazy dydaktycznej szkół; • oferta zajęć pozalekcyjnych oferowanych przez placówki oświatowe znajdujące się na terenie gminy zaspokaja oczekiwania uczniów i ich rodziców; • oferta spędzania czasu wolnego w gminie jest dostosowana do potrzeb i oczekiwań dzieci i młodzieży; • w gminie nie wzrasta liczba rodzin zgłaszających potrzebę pozyskania wsparcia ze strony organizacji pozarządowych; • prowadzone w gminie poradnictwo i podejmowane interwencje mają wpływ na zmianę zachowań ofiar i sprawców przemocy w rodzinie; 	<ul style="list-style-type: none"> • poszukujące wsparcia dzieci oraz młodzież nie mają możliwości skorzystania z oferty placówek wsparcia dziennego (np. świetlic środowiskowych); • dzieci i młodzież z terenu gminy nie angażują się w wolontariat; • liczebność i fachowość kadry pracującej z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie jest niewystarczająca; • w gminie wzrasta liczba osób wymagających działań korekcyjno-edukacyjnych.

• w gminie nie wzrasta liczba osób, w stosunku do których istnieje potrzeba podjęcia działań interdyscyplinarnych; • w gminie nie wzrasta liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie wymagających umieszczenia w ośrodkach wsparcia; • skala zjawiska przemocy w rodzinie nie nasila się na terenie gminy; • w gminie obserwuje się zmniejszenie społecznego przyzwolenia na stosowanie przemocy w rodzinie.	

III. PROGRAMOWANIE

Uzyskane wyniki diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie posłużyły, po ich nałożeniu na kompetencje samorządu gminnego, do opracowania założeń niniejszego programu i zostały przedstawione poniżej.

1. CEL GŁÓWNY PROGRAMU

Cel główny, wyznaczony w Gminnym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie Gminy Krzynowłoga Mała na lata 2016-2021, jest następujący:

Budowa lokalnego systemu przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie w gminie, zapewnienie wsparcia i ochrony jej ofiarom oraz skuteczne oddziaływanie na jej sprawców.

Osiągnięcie celu głównego jest uwarunkowane realizacją wyznaczonych i przedstawionych poniżej celów operacyjnych oraz działań.

2. CELE OPERACYJNE, DZIAŁANIA

CEL OPERACYJNY 1.:

Wsparcie rodzin zagrożonych przemocą lub w których stosowana jest przemoc.

Działania do celu operacyjnego 1.:

- Udzielanie przez GOPS pomocy finansowej i rzeczowej oraz specjalistycznego poradnictwa rodzinom dotkniętym przemocą.
- Prowadzenie pracy socjalnej z rodzinami, w których stosowana jest przemoc.
- Zapewnienie dostępu do pomocy terapeutycznej i prawnej dla rodzin dotkniętych przemocą.
- Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia.
- Tworzenie grup wsparcia dla rodzin, w których stosowana jest przemoc.
- Prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- Kontynuowanie działalności Zespołu Interdyscyplinarnego.

- Oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie poprzez motywowanie ich i kierowanie do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych.
- Podejmowanie działań zmierzających do poprawy warunków mieszkaniowych rodzin oraz pomocy w znalezieniu pracy.

CEL OPERACYJNY 2.:

Prowadzenie działań profilaktycznych mających na celu eliminowanie zjawiska przemocy w rodzinie na terenie gminy.

Działania do celu operacyjnego 2.:

- Prowadzenie wśród dzieci i młodzieży profilaktyki agresji i przemocy.
- Podejmowanie wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych działań edukacyjnych mających na celu wzmocnienie umiejętności społecznych, poczucia własnej wartości i samooceny, zwiększających motywację do zmian w zakresie funkcjonowania psychologicznego, rodzinnego i społecznego.
- Upowszechnianie informacji o instytucjach świadczących pomoc ofiarom agresji i przemocy w rodzinie.
- Przeprowadzanie akcji profilaktycznych, organizowanie imprez kulturalnych i sportowych z przesłaniem „Stop Przemocy”.
- Realizowanie działań zmierzających do rozładowania stresu i agresji poprzez sport i uczestnictwo w kulturze.

CEL OPERACYJNY 3.:

Wzmacnianie i doskonalenie kompetencji kadr samorządowych i organizacji pozarządowych działających w sferze społecznej.

Działania do celu operacyjnego 3.:

- Doskonalenie i zwiększanie kompetencji zawodowych pracowników pomocy społecznej zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.
- Organizowanie szkoleń i warsztatów dla nauczycieli na temat przemocy w środowisku szkolnym i rodzinnym.
- Wspieranie organizacji pozarządowych w kierunku podejmowania działań związanych z eliminowaniem problemów uzależnień i przemocy w rodzinie.
- Monitorowanie i kontrolowanie problemów agresji i przemocy występujących w gminie.

CEL OPERACYJNY 4.:

Podnoszenie świadomości mieszkańców gminy w zakresie przemocy w rodzinie, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin zagrożonych przemocą lub w których stosowana jest przemoc.

Działania do celu operacyjnego 4.:

- Organizowanie pogadank, prelekcji z wykorzystaniem materiałów edukacyjno-informacyjnych na temat zjawiska przemocy w rodzinie.
- Podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin zagrożonych przemocą lub w których stosowana jest przemoc.
- Budowanie pozytywnego wizerunku rodziny i promowanie potrzeby zachowania odpowiednich relacji wśród jej członków.
- Współuczestnictwo w programach i kampaniach społecznych poświęconych przemocy w rodzinie i jej skutkom.

CEL OPERACYJNY 5.:

Współpraca podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Działania do celu operacyjnego 5.:

- Inicjowanie i podejmowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie gminy, jak również Kościołem, w celu podnoszenia świadomości mieszkańców w zakresie problemów uzależnień i przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- Integrowanie działań w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w gminie poprzez stałą współpracę przedstawicieli placówek oświatowych, wychowawczych, kulturalnych i sportowych, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Policji i Sądu Rejonowego.

IV. REALIZACJA PROGRAMU

Działania wyznaczone w Gminnym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie Gminy Krzynowłoga Mała na lata 2016-2021 mają charakter ciągły. Podmiotami odpowiedzialnymi za realizację działań są: Wójt, Rada Gminy, Urząd Gminy, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Zespół Interdyscyplinarny, placówki przedszkolne, placówki oświatowe szczebla podstawowego i gimnazjalnego. Partnerami w realizacji działań są z kolei: placówki kultury, podmioty realizujące zadania z zakresu sportu i rekreacji, placówki służby zdrowia, specjaliści, Policja, Straż Pożarna, Sąd Rejonowy, kuratorzy sądowi, ośrodki wsparcia, organizacje pozarządowe, Kościół i społeczność lokalna.

1. HARMONOGRAM REALIZACJI PROGRAMU

Działania przewidziane programem będą podejmowane przez wskazane powyżej podmioty zgodnie z harmonogramem, przedstawionym na poniższym diagramie. Szczegółowe harmonogramy poszczególnych działań zostaną ujęte w opracowywanych planach działań.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Cel operacyjny 1. Wsparcie rodzin zagrożonych przemocą lub w których stosowana jest przemoc.						
Udzielanie przez OPS pomocy finansowej i rzeczowej oraz specjalistycznego poradnictwa rodzinom dotkniętym przemocą.						
Prowadzenie pracy socjalnej z rodzinami, w których stosowana jest przemoc.						
Zapewnienie dostępu do pomocy terapeutycznej i prawnej dla rodzin dotkniętych przemocą.						
Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia.						
Tworzenie grup wsparcia dla rodzin, w których stosowana jest przemoc.						
Prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.						
Kontynuowanie działalności Zespołu Interdyscyplinarnego.						
Oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie poprzez motywowanie ich i kierowanie do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych.						
Podejmowanie działań zmierzających do poprawy warunków mieszkaniowych rodzin oraz pomocy w znalezieniu pracy.						
Cel operacyjny 2. Prowadzenie działań profilaktycznych mających na celu eliminowanie zjawiska przemocy w rodzinie na terenie gminy.						

Prowadzenie wśród dzieci i młodzieży profilaktyki agresji i przemocy.						
Podejmowanie wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych działań edukacyjnych mających na celu wzmocnienie umiejętności społecznych, poczucia własnej wartości i samooceny, zwiększających motywację do zmian w zakresie funkcjonowania psychologicznego, rodzinnego i społecznego.						
Upowszechnianie informacji o instytucjach świadczących pomoc ofiarom agresji i przemocy w rodzinie.						
Przeprowadzanie akcji profilaktycznych, organizowanie imprez kulturalnych i sportowych z przesłaniem „Stop Przemocy”.						
Realizowanie działań zmierzających do rozładowania stresu i agresji poprzez sport i uczestnictwo w kulturze.						
Cel operacyjny 3. Wzmacnianie i doskonalenie kompetencji kadr samorządowych i organizacji pozarządowych działających w sferze społecznej.						
Doskonalenie i zwiększanie kompetencji zawodowych pracowników pomocy społecznej zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.						
Kontynuowanie działalności Zespołu Interdyscyplinarnego.						
Organizowanie szkoleń i warsztatów dla nauczycieli na temat przemocy w środowisku szkolnym i rodzinnym.						
Wspieranie organizacji pozarządowych w kierunku podejmowania działań związanych z eliminowaniem problemów uzależnień i przemocy w rodzinie.						
Monitorowanie i kontrolowanie problemów agresji i przemocy występujących w gminie.						
Cel operacyjny 4. Podnoszenie świadomości mieszkańców gminy w zakresie przemocy w rodzinie, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin zagrożonych przemocą lub w których stosowana jest przemoc.						
Organizowanie pogadarek, prelekcji z wykorzystaniem materiałów edukacyjno-informacyjnych na temat zjawiska przemocy w rodzinie.						
Podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin zagrożonych przemocą lub w których stosowana jest przemoc.						
Budowanie pozytywnego wizerunku rodziny i promowanie potrzeby zachowania odpowiednich relacji wśród jej członków.						
Współuczestnictwo w programach i kampaniach społecznych poświęconych przemocy w rodzinie i jej skutkom.						
Cel operacyjny 5. Współpraca podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.						
Inicjowanie i podejmowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie gminy, jak również Kościołem, w celu podnoszenia świadomości mieszkańców w zakresie problemów uzależnień i przeciwdziałania przemocy w rodzinie.						
Integrowanie działań w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w gminie poprzez stałą współpracę przedstawicieli placówek oświatowych, wychowawczych, kulturalnych i sportowych, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Policji i Sądu Rejonowego.						
Monitoring						
Finansowanie						

2. MONITORING

Monitoring programu, polegający na gromadzeniu i analizowaniu informacji dotyczących realizowanych działań będzie prowadzony przez Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krzynowłodze Małej przy udziale członków Zespołu Interdyscyplinarnego oraz przedstawicieli służb, które w zakresie swoich kompetencji realizują zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Do monitoringu i oceny stopnia wdrożenia zostaną wykorzystane następujące wskaźniki:

- liczba wszczętych procedur „Niebieska Karta”,
- liczba powołanych grup roboczych,
- liczba spotkań grup roboczych,
- liczba przeprowadzonych interwencji,
- liczba osób przebywających w ośrodkach wsparcia,
- liczba sprawców przemocy w rodzinie,
- liczba osób skierowanych do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych,
- liczba zakończonych procedur „Niebieska Karta”,
- liczba osób objętych oddziaływaniem Zespołu Interdyscyplinarnego,
- liczba programów i kampanii społecznych, w których brano udział,

Przedstawiony wykaz nie wyczerpuje wszystkich wskaźników, które mogą być zastosowane w procesie monitorowania realizacji programu. System monitorowania może być poszerzany o nowe wskaźniki, które w odpowiedni sposób będą charakteryzowały przebieg realizacji podejmowanych działań. Sprawozdanie z realizacji programu przygotowuje Przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego.

3. FINANSOWANIE

Działania podejmowane w ramach realizacji Programu, związane z osiągnięciem wyznaczonych celów, finansowane będą ze środków własnych Samorządu Gminy. Przewiduje się również współudział w finansowaniu ww. działań ze środków budżetu państwa oraz pozyskanie środków z Unii Europejskiej w ramach działań wspólnotowych.

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Rodzaje i formy przemocy	4
Tabela 2. Policyjne statystyki procedury „Niebieskie Karty” za lata 2012-2015	6
Tabela 3. Agresja i przemoc w szkole i w domu rodzinnym	16
Tabela 4. Rodziny i osoby w rodzinach, którym w latach 2012-2014 GOPS przyznał pomoc z powodu przemocy w rodzinie, alkoholizmu i narkomanii	27
Tabela 5. Środki finansowe (w zł) przeznaczone na profilaktykę i rozwiązywanie problemów uzależnień i przemocy w rodzinie w gminie w latach 2012-2014	27
Tabela 6. Działalność GKRPA w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w gminie w latach 2012-2014	28
Tabela 7. Podmioty świadczące wsparcie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie w gminie	29
Tabela 8. Jednostki wsparcia dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie spoza gminy, z oferty których mogą korzystać mieszkańcy gminy Krzynowłoga Mała.....	30
Tabela 9. Parafie rzymskokatolickie w gminie w 2014 roku	33
Wykres 1. Czy postrzega Pani/Pan przemoc w rodzinie jako istotny problem na terenie gminy?	19
Wykres 2. Czy zna Pani/Pan przypadki stosowania przemocy w rodzinie w gminie lub o nich słyszała/słyszał?	19
Wykres 3. Jakie są Pani/Pana Zdaniem najczęstsze przyczyny stosowania przemocy w rodzinie?	20
Wykres 4. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie gminy?.....	21
Wykres 5. Czy Pani/Pana zdaniem na postępowanie sprawców przemocy w rodzinie mają wpływ poniższe czynniki?	21
Wykres 6. Jakie formy przemocy według Pani/Pana wiedzy występują najczęściej w rodzinach zamieszkałych w gminie?.....	22
Wykres 7. Jak Pani/Pana zdaniem powinna zachowywać się ofiara przemocy w rodzinie?	23
Wykres 8. Kto jest najczęściej ofiarą przemocy w rodzinie w gminie?.....	23
Wykres 9. Jak Pan(-i) ocenia prowadzone w gminie działania profilaktyczne związane z problemem przemocy w rodzinie?	24
Wykres 10. Czy oferta pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie jest wystarczająca?	25
Wykres 11. Czy oferta pomocy dla sprawców przemocy w rodzinie jest wystarczająca?	25